

84/2p=БФЛУ
М 556

с 16117

ШКОЛ

БИБЛИОТЕКА

КЯЗИМ МЕЧИЕВ

Бескиевач

ШКОЛ БИБЛИОТЕКА

2
Ф

КЯЗИМ МЕЧИЕВ

✓

НАЗМУЛА БЛА ПОЭМАЛА

7114914

Наб.-Белг. геспубли
БИБЛИОТЕКА
имени Н. К. Крупской
г. Нальчик, ул. Погмова № 42

«Эльбрус» китап басма
Нальчик · 1987

С (Балк) 2
М 55 6

М 4702100000-015
М 125(03)-87 32-87

© «Эльбрус» китап басма, 1987 ж.

НАЗМУЛА

Тау башында тау болмаз,
Жангыз терекден бау болмаз.
Къылыч жара сау болса да,
Сюймеклик жара сау болмаз.

1890

Санга къайыкъ бла баргъа
Умут этгенем. Къайыгъым
Тюбю башына бурулуп,
Мен жарты жолумда къалдым.

Мени ёнююю эшитмейсе,
Атынгы айта, жолгъа чыкъсам.
Жалан къая зангырдауун
Эштеме, сени чакъырсам.

1890

Къоншубуз. Ожакъ тютюнюнг
Дайым кёрюнюп турады.
Алай санга узакъ жолум —
Чегемден Багдадхачады.

Атанг бла къарындашынг
Арабызны кенг этдиле.
Мен санга жарсый тургъанлы,
Эншге кѣп суула кетдиле.

Юйюнгю эшиги маңга
Ачылырыкъ болмаз, алай —
Гюнахлылагъа жаңнетни
Эшиги ачылмагъанлай.

1890

Арбазынга къарай озама,
Отуннга бара танг алада.
Сени жилягъан тауушунгу
Эшитеме мен къаялада.

Адамла угъай, къаяла да
Жазыкъсыналла экибизге.
Сени атанг бла къарындашынг
Бир да эримейдиле бизге.

1890

Атанг келди да гюрбежиге,
Атына кишен ишлетди.
Аны биргесине юйюне
Мени жүрегими да элтди.

Сюеме, кишеним жарасын,
Жүрегим да юйюнде къалсын.
Атанг эмилик атын тыяр,
Сени уа не хазна тыялсын!

1890

Къара къашынг, къара кёзюнг,
Бал-шекерден татлы — сёзюнг!
Сакълап турсам сени, тёзюп,
Келирмисе манга ёзюнг?

Суугъа бара кёрдюм — азып,
Бетинг да саз, нюрюнг — къачып...
Болмазмы экен къысха насып,—
Аллах бизге жазыу жазып?

(?)

Къарап турдум баргъанынга,—
Чачынг жете табанынга!
Бюсюрейме бек халынга,
Сен да къара айтханыма:

Атанг, ананг энчи турур,
Башха тюрлю оноу къурур,
Байгъа, бийге акъыл бурур,
Мен жазыкъны юйюм къурур.

Эки суйген бир болайыкъ,
Игилеча къуралайыкъ,
Насып табып, къууанайыкъ,
Бирден ожакъ чыгъарайыкъ.

Сакълагъаннга юлюш къайда?
Бу туруудан жокъду файда,
Малым, жерим, юйюм — майна,
Къачырайым къурман айда!

(?)

Къоннган къушха, базынып,
Меники деп айтма сен.
Учуп кетсе, ызындан
Жетерме деп чамма сен.

Ариу сѣзге алданып,
Алырма деп айтма сен.
Арадан кюп оздурмай,
Аны юйюне къайтма сен.

Сенден ариу жокъду деп,
Жаш кызны терилтмегин.
Шекер да, бал да татлы,—
Ариуд жүрек суйгенинг.

(?)

Тюшюнде ашлаугъа олтуруп,
Тау бийлеге тенг болгъан жарлы
Тюшюнде, кѣз жашын жашыра,
Жангыртады эски мулжарын.

Тюшюп кѣреди ол жангыдан,
Чарсда кълкъадыла ашлаула...
Малда туруп, мал болгъан жарлы
Термиледи жарыкъ жашаугъа.

1898

Жигитлиги, ётю болгъан эр киши,
Айтханына узакъ, жууукъ къарагъан,
Эллилеге жарап тургъан хар иши,
Къыйын кюнде кълан чериуге баралгъан,—

Аллай жашны эрлик болур нѣгери,
Таукеллиги кълая бузар, жол ачар.
Уугъа чыкъса, бѣрю тутар эгери,
Халкъ тынчайыр, анга сабыр танг атар.

ТАРЫГЪЫУ

Сюе эдим бир уланны,
Жарлы юйюрге туугъанны.
Аны дурус кёрмедиле,
Сюйгениме бермедиле.

Кюн тиймесе мутхуздула
Къарлы таулары башлары.
Таш жүрекке учуздула
Термилгенни кёз жашлары.

Тюз адамла, не этейим,
Сюймегениме бердиле?
Чал сакъаллы къарт кишини
Манга тийишли кёрдюле.

Угъай деп жууап этмедим
Жаныма къоркъуп, уялып.
Бёлек жылны мен термилдим,
Жюрегим ауруп, кыйналып.

Не кыйынлыкъ, не учузлукъ
Къалмады мен сынамагъан.
Къадар жылда шо бир кече
Озмады мен жилимагъан.

Секирип ёре туруучем
Мен, жыягъыма ургъанлай,
Тангым атып кетиучю эд,
Босагъада олтургъанлай.

Уку кычырыкыгъа жууап,—
Жилигъаным кечеледе.
Жарсыууму киши эсге
Алмад бизни тийреледе.

Алай бла жилий-жилай,
Талай жылларым кетдиле.
Бири сатып, бири алып,
Мени малгъа тенг этдиле.

Мен сынагъан зор жашауну
Шо бир тенгим да кёрмесин,
Сюйген тенг кызыларым, сизге
Шо быллай кюнле келмесин.

Жюрек суйюп сиз кёрсегиз,
Суйгенинден сиз тыймагъыз,
Эркин учхан къанатлыны
Сиз тар чалдишге жыймагъыз.

Атам, анам этдиле деп,
Суймейини эрге бармагъыз.
Жууукъладан къркъама деп,
Жюрек суйгенден къалмагъыз.

1898

БИРЛИКНИ АТАСЫ ЁЛДЮ

Бирликни атасы ёлдю,
Бизге бек учузлукъ келди.
Кёрмейбиз жууукъну, тенгни,
Жарлыдан ётебиз кенгни.

Бошлагъанбыз ниетлени,
Кир этгенбиз жүреклени.
Барырбыз биз къайры дери,
Къайда болур тюзлюк жери?

Иги эталмайбыз кёлню,
Тыялмайбыз палах желни,
Къаты кысалмайбыз белни,
Ким къроруулар энди элни?

1899

Батырлыкъ жютюд, къамача,
Къркъакълыкъ — гумух, салтача.
Батырлыкъ кърорур журтунгу,
Къркъакълыкъ кёмер отунгу.

Батырлыкъ — отлукъ ташчады,
Къркъакълыкъ — жёге агъашчады.
Адам болгъа итинебиз,
Эрликни андан сиебиз.

1900

Байгъа сен байлыкъ кѣп бердинг,
Жарлыгъа тарлыкъ тежединг.
Аллах, олмуду тюзлюгюнг,—
Биз жарлылагъа берлигинг?

Кючлюге сен кюч къошаса,
Кючсюзю атып къояса.
Аллах, олмуду къадарынг,—
Биз жарлылагъа мадарынг?

Жауунну кѣлге тѣгесе,
Жарлыны жерге кѣмесе.
Аллах, олмуду буйругъунг,—
Ёмюрге этип турлугъунг?

1900

Сюймеклик, бир заманда, жашха-къызгъа
Болгъан болур насып юлюш, алтын саугъа...
Энди уа къарайма бу дуниягъа,—
Сюйгенле къаладыла сюдге, даугъа.

Энди ол кѣп къыйынлыкъ келтиреди,
Тѣреге, тукъумгъа жау этдиреди,
Сюйгенлени ахыргъа жетдиреди,
Ёлмей, кетмей, аман бла ёлтюреди.

Насып, угъай, байлыкъ тежейле энди.
Бай эсе, сокъур къарт жаш къызгъа тенгди.
Жарлы къыз, бек ариу эсе да, кемди,
Насып юлюш ол насыпсыздан кенгди.

1900

Къатылыкъ этген — акъылсыз,
Жашайыкъ зулму тузакъсыз.
Насып тапсынла улан, къыз,
Сюймеклик жолун къурагъыз!

1900

Темир тюеме, терим бара,
Айтырыма арсар бола,
Дайым болама ауара,
Жюрегим ачыудан тола.

Назму этеме, халкъгъа къарап,
Болмайбыз къууанып, жарып.
Ишлейбиз кече, кюн, талып.
Зауукълукъ жокъ, хайыр алып.

Жокъду жерде бизден жазыкъ,
Тиймейд бизге насып жарыкъ.
Сыртыбызгъа тиед къязыкъ,
Жокъмуду бизде къан аллыкъ?

Бийленилле иги жерле,
Халкъныкъы — мадул, таш ёрле.
Нелле бизге тюзлюк сёзле,
Ачдан аралгъан тул кёзле...

Жашауубуз болмай жарыкъ,
Къайда барды бизден жазыкъ?
Амал жокъ, ичибиз жанып,
Бийге туююлебиз, талып.

Жокъду бизде сауут-саба,
Узалырча бийле таба,
Дауубузну чорт салыргъа,
Душманладан къан алыргъа.

Дунябызда жокъ къууанчыкъ,
Бизге жетген юлюш — ачыкъ.
Келмейди бизге насыпчыкъ,
Аны берлик эр — таукел чыкъ!

Кёп бармазла бу зулмула,
Жарылырла къан губула,
Оюлурла патчах журтла,
Тирилирле талгъан бутла.

Тюзлюк жарып, кюнча чыгъар,
Баз бола, зорлукъну жыгъар.
Ижилгенни тюзлюк кёрюр,
Ёксюзге ол юлюш берир.

1900

АЛЛАЙ БИЙЛЕ КЕРЕК БИЗГЕ

Халкъгъа салмай бугъоу, кишен,
Намысларын тута билген,
Терсни жаулап, тюзге бургъан,—
Аллай бийле керек бизге.

Халкъны онгар жолун излеп,
Алгъа къарап, жолгъа тизген,
Эл жумушун туура сюзген,—
Аллай бийле керек бизге.

Халкъны тизип халал ишге,
Сакъ болуп юмметибизге,
Нюр келтирген бетибизге,—
Аллай бийле керек бизге!

Дунялыкъгъа хыйсап этген,
Гюнях этмей, сууап этген,
Жалчы жекмей ёлюп кетген, —
Аллай бийле керек бизге.

Къул, ёзден деп айырмагъан,
Мадар излеп, тюз къарагъан,
Орун берген игибизге,—
Аллай бийле керек бизге!

Къаты тутхан динибизни,
Шатык билген тилибизни,
Саз этмеген кюнюбюзню,—
Аллай бийле керек бизге!

1900

АЧЫКЪ СЕЗ

Жигит боллукъ гиртчи болур,
Аман къатын тилчи болур.
Къуш ёч болады бийикге,
Бетсиз къатын — ётюрюкге.

Аман къатын кёпге жатар,
Кюню хапар бла батар.
Осал адам сёзчю болур,
Хуржуну ётюрюкден толур.

Осал кьой бек чакьмакъ болур,
Осал адам кьоркьакъ болур.
Жаншакъ адам сьзден тоймаз,
Кьоркьакъ халкьына жарамаз.

1901

Мен тейри жарыгьын кьорюрге
Лаан термилеме Шыкьыда!
Жол ачыкъ деп ууаз берирге,
Уятыргьа халкьны жукьудан.

Гарладап туманла келгенча,
Кенгледен азатлыкь келирин...
Мен кькню кенглигин кьргенча,
Халкь жашау тенглигин кьрююн...

1902

Арбазыма кьоннган чорбат чыпчыгьы,
Сауга кьарап турама, юйден чыгьып.
Ач болсанг да, унугьуулукь кьрмейсе,
Дунияда кьул, бий дегенни билмейсе.

1902

Кьара чарсда кюн отуна тьзгенле,
Бай ючюнге этин-бутун эзгенле,
Ачдан, сапдан азып, аралгьан кьзле,—
Амалым жокь, тилек этгенден ъзге.

1902

Жер кьармагъан жарлы, жазыкъ адамла,
Кюн кюйдюрген, жел кюйдюрген адамла,
Къуруп жерден зулмучула, аманла,—
Къачан келир сизге азат заманла?

1902

АЗАТЛЫКЪ ДЕГЕН ТЁЗЕР

Ынгкылап болур боранлы,
Къатышдырыр болгъанны.
Бюгер, жыгъар, ууатыр
Бу неди деп соргъанны.

Суу къутурса — къарыу аз,—
Адам кючу къарымаз.
Боран урмай, суу элтмей
Чириген юй жангырмаз.

Уруш арбасын жегер,
Халкъ къан тегюуден безер.
Ачлыкъ, къыйынлыкъ жетер,
Намыс, берекет кетер.

Арсарлыгъым сегюлюр,
Сезюм ачы керюнюр,
Халкъгъа тилеем емюр,
Нетейим, къан тегюлюр.

Кязим зулмуну сегер,
Урушха туююл негер,
Нетейим, аллах чегер,
Азатлыкъ деген тезер.

Къутургъан суу сюзюлюр,
Терслик, тюзлюк билинир,
Къууанч арба жегилир,
Зулму къалмай женгилир.

Къара бугъоу юзюлюр,
Халкъ тюз жолгъа тизилир,

Азатлыкъ жашау келир,
Бизге кѣп умут берир.

1905

Эр эл ючюн атланыр,
Жигитлиги махталыр.
Жашау чыракъ — жан тюйюл,
Жан чыгъар да, бет къалыр.

Къоркъакъ юйде сапланыр,
Саут алмаз, айтмаз жыр.
Къыйын кюн аллайлагъа
Халкъ бош ышанып къалыр.

1905

Илячин учар бийикге,
Жалау кереги — кийикге.
Къуш талпынады — кѣкге,
Адам а — игиликге!

1905

Назмула жазама, темир тюеме,
Экиси да халкъгъа жарарла дейме.
Бир бийден халкъгъа бир балта игиди,
Кязим энди аны иги биледи.

1905

ИГИ СЕЗ

Иги сѣзню бичакъ кесмез,
Иги сѣзню боран элтмез.
Иги сѣз отда да кюймез,
Иги сѣзге багъа жетмез.

Иги сѣзсюз жашау неди?
Тузсуз хантха теппе-тенгди!
Иги сѣзню айтхан — эрди!
Акъылы, жүреги кенгди.

Иги сѣз — халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебин бичеди.
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа къамичиди.

Иги сѣз къркъгъанны билмейд,
Байгъа мужурача тиед.
Жарлы юйге ёкюлча киред,
Къыйынлыгъа ол онг беред.

Окъ жерине жетип, суууйд,
Суу да бир заманда къуруид.
Иги сѣз сууумаз, къурумаз,
Аны киши тутуп тыймаз.

Иги сѣз — жомакъды, жырды,
Сѣзю барны — кючю барды!
Иги сѣзсюз дуния тарды,
Жюрек, жол да къарангыды.

Иги сѣз — кѣз жарыгъынгды,
Ахлунга айтырыгъынгды.
Жылы отду от жагъангда,
Ол къоруулайд душманынгдан.

Тоюнг, къууанчынг — иги сѣз,
Кюнде жубанчынг — иги сѣз.
Кюнде тыянчынг — иги сѣз,
Къаманг, къылычынг — иги сѣз.

Иги сѣз — жол нѣгер болад,
Къыйын кюн биргенге барад,
Биз ёлсек, иги сѣз къалад,
Ол сау къалгъанлагъа жарайд.

Кязим сѣзюм бермез сизге,
Зулмуну суйген бетсизле!
Мени сѣзюм — нѣгерд тюзге,
Тыянч факъыргъа, ёксюзге!

1905

АТАСЫНЫ ЖАШЫНА ОСУЯТЫ

Балам! Зулмулукъну кёре
Кетеме къабыргъа — жерге.
Ким билед, санга тюшсе уа
Зулму жокъ болгъанын кёрге,

Балам! Дунияда артыкълыкъ
Болмагъан кюнлеге жетсенг,
Ол заманда къабырыма
Келип: «Тынч жат!» — деп кычыр сен.

Ким биледи, къара жерден
Ауазынгы эшитирме мен,
Сора ырахат жатарма,
Балам, аны унутма сен!

1906

ПАРИЙИМ

Парийим, къара парийим,
Керек туююлд санга кийим.
Ийнакълайса мени, суююп,
Къыйналмайса тыякъ тийип.

Жанлыдан сакълайса малны,
Аман ниетли адамны
Тюз билесе, мен да аны
Суюмейме, бетсиз хайранны.

Мен мудах болсам, кёзюме
Жарсып къарайса, сёзюме
Тынгылайса, сен юйюме
Къарауулса да, суюме.

Кёп кюн нёгер болдунг манга,
Бирге чыдадыкъ къайгъыгъа,
Ийнакълайса мени, суююп,
Парийим, къара парийим!

Жауларыма юресе сен,
Манга саулукъ тилейсе сен,
Гюрбежиме киресе сен,
Зорчуладан игисе сен.

Мени ючюн къаядан да
Секирирсе сен, отдан да
Артха турмазса, жаудан да
Къоркъмазса, тап, ажалдан да.

Мени ючюн кѣп кыйналдынг,
Кѣп назмума тынгыладынг,
Аланы иги ангыладынг
Башсызладан. Нѣгер болдунг.

Бий туююлдю сени иенг,
Назмучуду, сени туюмейд.
Къызгъанмай ашынгы беред,
Темирчиди, сени суюд.

Тийишлисе сен назмугъа,
Парийим, къара парийим.
Чап терслеге, аманлагъа,
Парийим, къара парийим!

1906

КЪАР КЮН АРБАЗЫБЫЗДА КЪОННГАН ЧЫПЧЫКЪЧЫКЪГЪА

Жарлы чыпчыкъ, бу къар кюн
Къабышырса арбазда.
Жылы тыгъырыкъ, аш да
Жокъмуд санга дунияда?

Жарлы чыпчыкъ, кыш кыртчин
Сени юшютюп къояр.
Сенлай жарлы бу къар кюн
Къайда жылыныр, тояр?

Бизде да, сени кибик,
Жарлы адам кѣп барды.
Жарлы адамлагъа да
Дуния сууукъду, тарды.

Жарлы чыпчыкъ, ма, гыржын
Бурхуланы берейим.
Сени аллах палахдан
Сакъласын деп тилейим.

Сен юшюмей, жоюлмай,
Кёк жазгъа саулайын чыкъ,
Киштик марлап тутмасын,
Сакъ бол сен, жарлы чыпчыкъ.

Къарыусузну жашауу
Къыйынды бу дуняда,—
Душманы кёп болады
Чач тюгюнден башында.

Бу дуняда душманы
Жокъну къайда табарса?
Сакъ болмасанг, керексиз,
Терк жоюлуп къалырса.

Сакъ бол, жарлы чыпчыкъчыкъ,
Жашчыкъла алдамасынла,
Гыржын бурхула атып,
Тузакъгъа салмасынла!

Къар кюнде, сууукъ кюнде,
Жарлы чыпчыкъ, юшюйсе.
Сен, жарлы ёксюзлеча,
Юйсюз, ашсыз жюрюйсе.

1907

МАХТАНЧАКЪ БИЙ УЛУНА

Бийикден къарайса сен,
Ненге махтапаса сен?
Киши къыйынын ашап,
Келесиз дайым жашап.

Тенг бол деп тилемейме,
Жалынсанг да тенг болмам.
Мен бир сёзюмю берип,
Сау тукъумунгу алмам!

1907

Аллах да залимле жанлы,
Нетейим халкыгъа, мен жарлы?
Намазым, тилегим жетмейд,
Сёзюм чапракыдан ётмейд.

1908

Къыйынды жашау халыбыз,
Бузулад жүрек къаныбыз.
Тёзерге жетед ангыбыз,
Атмайды насып тангыбыз.

Кючюбюз жокъ, мадар аз,
Къара таныгъан адам аз.
Азапдан болду бетим саз,
Келмейди халкыгъа насып жаз.

КЪЫЗНЫ ТАРЫГЪЫУУ

Аллах манга чачны узунун
Берип, насып бермей къойгъанд.
Анам, къара кёзле берип,
Сюймеклигими сыйыргъанд.

Сюйгенимден айырдыла,—
Жюрегиме кирди къама.
Адамла къайгырмайдыла,
Къаялагъа тарыгъама!

1908

АДАМДЫ БИЗНИ АТЫБЫЗ

Айтама, къулакъ салыгъыз,
Хатадан кери къалыгъыз,
Сёзюмю эсге алыгъыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Бийикдиле тауларыбыз,
Бек кѣпдюле жауларыбыз,
Эшитилселе дауларыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Жерибиз аз, кѣп ташыбыз,
Такъырды бизни ашыбыз,
Дагъы ёчюлмейд отубуз,—
Адамды бизни атыбыз.

Азды жерибиз, малыбыз,
Жетмейди адам саныбыз,
Дагъы тѣзеди жаныбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Юркген сюрюлей халкъыбыз,
Жокъду онгубуз, хатыбыз.
Толмайды кѣп муратыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Зулмугъа жетмей къарыбыз,
Къайнайды къызыл къаныбыз,
Да бюкmez палах — къанлыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Къарангыды ёз халкъыбыз,
Бирликди тутхан антыбыз,
Келгенге барды хантыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Бек кѣпдю иги затыбыз,
Азлыкъда — чомартыбыз,
Кетмесин бу къууатыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

Алгъа барайыкъ сурап ыз,
Кѣп къыйналса да жаныбыз,
Толур бир кюн муратыбыз,—
Адамды бизни атыбыз.

1908

Жерим артыкълыкъдан, зулмудан толуп,
 Кючлю кючсюзю жекгенин кёреме.
 Жарлы халкъыма бир онглукъ келсин деп,
 Аллахдан, адамдан да тилейме!

1910

Бу дуняда ким бай болуп, менсинмеди?
 Жашау излеп, кюрешледе ким кюймеди?
 Жаланнгачлыкъ, ачлыкъ, бушуу ким
 кёрмеди?
 Бир тау кьоймай, бийигине ким ёрледи?

Къайсы факъыр артмакъларын унутду?
 Къайсы залим бар душманын кьурутду?
 Аны ючюн а барабыз биз кьуюла,
 Алай татлыд ахырзаман дуня.

1910

Дуня деген алай кьыйын тик жолду,
 Ол жолда азаплыкъ ким сынамагъанд?
 Дуня деген алай ачы тенгизди,—
 Анда кимни кемелери батмагъанд?

Ачы дуня тенгизинде барабыз,
 Кемебиз къачан батарын билмейин.
 Аtdан кетгенде да алай кетебиз,
 Билеккликлени биз кьолдан иймейин.

Дуня, сен да ачы тенгиз эсенг да,
 Ата юйюбюзсе сен барыбызны.
 Не этейик,— куртла кёп жабадыла
 Сенде баргъан кьыйын жолларыбызны.

1910, Багдад

Бийик тауланы башында
 Къар да эрир, кюннге тѣзмез.
 Алай мени жүрек къайгъым,
 Ол къарлача, эрип кетмез.

Жоюлгъан жугъутур къаны
 Думп болур, жутулур жерге.
 Мени къайгъымы жер жутмаз,
 Жел алып да кетмез тюзге.

1910, Стамбул

Озгъан жауунну жамычы
 Бла къуууп бош кюрешеме,—
 Сен озгъан жаш кюнлеринги
 Базарда табарма деме.

Дунияда жокъ аллай базар,
 Аны бир саудюгер сатмаз.
 Къарындашынг тапмаз излеп,
 Ананг жангыдан бералмаз.

1910, Стамбул

Халкъ насыбы къайдагъысын билсемед,
 Мен, бутларымы ат этип, жетерем.
 Арабызда къан ырхыла барса да,
 Жюрегими къайыкъ этип ётерем!

1910, Мекка

Бу дунияда къууанч азды, ачыу — кѣп,
 Къууанчха жолну кѣралмадым излеп.
 Бушуу жүрегими элекча этди,—
 Кязим къайгъыла бла кѣп кюрешди.

Араблыны кёзлери да, таулуну
Кёзлерича, бушуудан топ-толуду.
Хар жерде бушуу кёплюгюн кёреме,
Хар факъыргъа саламымы береме.

1910, Мекка

Кеме бла тенгизледен да ётдюм,
Тюркню, Арабны халкъларын да кёрдюм,
Хар къайда да жарлы жарлыча жашайд,
Къарыулу къарыусузну этин ашайд.

1910, Стамбул

Угъа барсын, айлансын къазауатда,
Сермешсин жери ючюн жаннган отда,
Тау башына бийик чыгъып, ажашсын,
Суу тюбуне суу ташынлай да батсын,

Къыйын ишден арып келип, жукъласын,
Палах жетип, эшиклерин да къакъсын,
Барында да бир нёгери адамны,—
Таукеллиги — алдамазлыкъ къадары.

1910

Къонгур таш, къаядан тюшюп,
Ташлы терен къолда жатад.
Энди кеси къаясына
Къайытыр амалы къалмад.

Аллах! Мени таш окъун эт,
Алай туугъан от жагъама
Къайытармагъанлай къойма,
Къайытар сен тауларыма.

1910, Дамаск

БЕШИК ЖЫР

Эл аллы таулагъа
Ай тийгенди, балам.
Таула да жукълайла,
Жукъла энди, балам.

Бузоу, гылычукъ да
Жукълап къалгъандыла.
Дуния жарыгъымса,
Тынч жукълачы, балам.

Тауукъ балачыкъла
Жукълап къалгъандыла.
Жиляма, кёз гинжим,
Жукъла, ариу балам.

Уллу болуп, бизни
Сен кьууандырырса.
Жукъла, кёз жарыгъым,
Сен киши болурса.

Жат, акъ кьозучугъум,
Жарсыма, тынч жукъла.
Дайым кенг болсунла
Сенден кьыйынлыкъла.

Жашауунг, ана сют
Кибик, татлы болсун,
Сени суймегенни
Ана сютю урсун!

Чабакъгъа тенгиз кенгд —
Дуния санга алай
Кенг болсун, ийнагъым,
Жукълачы, жилямай.

Жукъла, татлы балам,
Мен кьорунг болайым.
Ачыуунгу кёрмей,
Кьууана турайым!

1910, Мекка

ҚАЗИМНИ АРАБСТАНДАН
ЮЙГЕ ЖАЗГЪАН
ҚЪАГЪЫТЫНДАН

Мен кѣп салам айтама,
Бызынғыда эки элге,
Хата-къайгъы сынамай
Турсун журтум мен келге.

Дагъы салам айтама
Мени суйген анама.
Мени тутхан ишими
Башха ишге санама.

Дагъы салам айтама
Муслий бла Хурагъа,
Манга къайгъы этмегиз,—
Сау-саламат турама.

Қитаплагъа устады
Ёз халалым Қъанитат.
Қюнден бир сѣз окъусун
Уллу къызым Хадижат.

Окъуй-окъуй турсунла
Айшат бла Хафисат.
Жокъду жерни юсюнде
Окъуудан сейирлик зат.

1910

Муссаны къатлап, Тур таууна чыкъдым,
Файгъамбардан изми излеп, талчыкъдым.
Тобукъланып, къол жайып, тилек этдим,
Изми жокъ, мухажир азабын чекдим.

Турдан къарадым, Иличи башындан
Элге къараучумча эрттен чагъында.
Кѣрдюм: адамла палах тузагъында,
Аллахны жууугъунда, узагъында.

Кѣреме: кѣпдю бахча, ашлыкъ сабан,
Жокъ къуллагъа белни тюзетир заман,

Тохтагъаннга бай кётюреди табан,
Жарлыны сабийи ач, юсю — жалан.

Жер иеси — жут, тебинеди кёзге,
Амал жокъду жарлыгъа ишлемезге,
Мангылайгъа жазылгъанын кёрмезге,
Ишлей-ишлей, аман бла ёлмезге!

Араб жерин кыдырып, аны кёрдюм,
Тур таууна кёп къарап, сейирсиндим:
Жер къайда да не ариу эди дедим,
Аллах, сен барын адам ючюн бердинг.

Да сора былай къайгъылы некди ол?
Кёзю — сокъур, кёлю — такъыр некди ол?
Туууп, жашап, былай факъыр некди ол?
Юйсюзледен, факъырладан толуд жол.

Аны кёре, жүрек жауум бошалды,
Аллах бла узакъ болду ушагъым.
Къарыусузгъа инжиуде жокъ кёшагъым,—
Жел кюйдюрген кыуу агъачха ушадым.

1910

КЯЗИМНИ АРАБСТАНДА ЛОКЪМАН ХАЖИГЕ ЭТГЕН ОСУЯТЫ

Локъман хажи, сен эслисе, сабырса,
Мен ёлсем да, таулагъа сау барырса.
Жамауатха ачы кыуугъун салырса,
Разы эдим, разылыкъ да алырса.

Кюйюп-бишип чыкъдым тангнга, амалсыз,
Ёлюр ауруу тийдимекен замансыз?
Алтау эдик хакъ жолуна чыкъгъанла,
Аллахны измисине ашыкъгъанла.

Тёртюбюзге ийгенди келечисин,
Атландым анга, баям, энди кесим.
Къызыу тийди аман ауруу саныма,
Сакъат эдим, кьоркыуу тышдю жаныма.

Жарлы Кязим ёлдю дерсе узакъда,
Мени жарлы юйдегими.къучакълап.
Сафарыбыз къыйын болду, нетейик,
Бу дуниядан ийман бла кетейик.

Жерибизге эсен жетип болалсанг,
От жагъангда сыгын отха къарасанг,
Локъман хажи, кёп шукурла этерсе,
Жаннет юйю — туугъан жерибиз дерсе.

Хапар бла сен Бызынгыгъа барырса,
Кече мени жарлы юйюмде къалырса.
Шыкъыда юч кюн дууа алдырса,
Ташларыннан тансыгъымы алырса.

Ёлюгом киши жеринде къаллыгъын
Билеме. Ол таууш эрттеден келед.
Жокъ бу дунияда берлигим, аллыгъым,
Сен, хажи, жарсыуларымы суал эт.

Ала басдыла жүрегими эзе,
Кёп болдула Шыкъыны ташларыча.
Мында да жатарма жарсыудан безе,
Палах кёп, жараларым ашланырча.

Мында мени адет бла асырарса,
Бар керегими да сен мажарырса.
Сора жерибизге эсен барырса,
Инши-аллах, халкъынг бла къалырса.

Биз кёп да насыпмыбыз тауда дерсе,
Къум тюзде кюйгенлени эсгерирсе.
Юйсюз, жерсиз тентеклеге кюерсе,
Анда жарлы халкъынга эс берирсе.

Азатлыкъ жокъ бир жерде, аны жолу
Кесилгенди. Энди биз билдик толу.
Тюзлюк сатылгъанды, Локъман, хар къайда,
Табыныудан, тилекден жокъду файда.

Кюн чыгъады анда да, батады де.
Бай тахтада, жибекде жатады де.
Жарлы эсе, аны тангы — танг туююл,
Жиляй-улуй, аман бла атады де.

«Ишлегенни кёлю жарыкъ»,— деген Қязим
Ишлегенни кыйынлыгын кёрдю де.
Къызгъан юзmez толтургъанда кёзлерин,
Қъарыусузгъа тилек эте ёлдю де.

Қъарыусузну душманы кёп, досу — аз,
Аллах да унутханды аны дерсе.
Ач кишини аят, зикир тойдурмаз,
Дин кърдашым, халкъгъа себеп излерсе.

Мен жатарма киши жеринде, узакъ,
Қъабырымы сакъ жауунла жууарла.
Саула, сиз халкъыбызгъа болугъуз сакъ,
Азатлыкъны ёкюллери тууарла.

1910

Багдадха да, Стамбулгъа да бардым,
Мекканы Кааба ташына баш урдум.
Алай къайытханда жарлы жериме,
Анама жангыдан туугъанча болдум.

1910

Арабда, Тюркде да айланып келдим.
Энтда Бызынгыны тауларын кёрдюм.
Манга хычыуунду барындан эсе
Жарлы элими кыйы от ийиси.

1910

Жарлы халкъым, кёп китапла окъудум,
Андан санга хайыр чыгъар деп турдум.
Қязим окъуйду, жазад, эринмейди.
Алай насып къайдагъысын билмейди.

1911

Къарыусузгъа хайырым тийсин деп,
Эски гюрбежимде темир тюеме.
Халкъыма жетген азаплыкъны кёрюп,
Гюрбежимдеги кёмюрча кюеме!

1911

Сёзюм къаягъа садакъ окъ
Тийгенчады. Амалым жокъ.
Алай зулмугъа баш урмам,
Налат бергеними къоймам.

Жашлыкъ, сен садакъ окъ эдинг,
Мен сени жибердим атып.
Къайсы сырт артына аудунг,
Не къаягъа тийдинг барып?

Жашлыкъ, бек ушаенг жазгъы
Жумарукъну бойнуна сен.
Не уа ол кесим ёлтюрген
Кийик болурму эдинг сен?

1911

Патчах аскер кирип келди,—
Элни тутуп эки бёлдю,
Билимли халкъ ачдан ёлдю,
Билимсизни сыйлы кёрдю.

Кетерилди алгъын чекле,
Къурудула сют эмчекле,
Къыйналалла бу жүрекле,—
Унутулмаз эски дертле.

1911

«Юйюм деген, юйю тенгли таш кётюрюр»,—
Дейбиз тауда, таукел таудан ётдюрюр.
Қъайсы жарлы таш кётюрмей кечинир,—
Жол кыдырып, барын кёрюп келеме.

Таш тюелле Шыкыда да, керилип,
Мадаралла, ёгюз кемге жегилип,
Бир келмеди талгъан белге женгиллик,—
Хар къайда да юйсюзлени кёреме.

1912, Шыкы

ТЮЗЛЮК

Оюлмаз къала дуняда
Тюзлюкдю, кючлю жокъ андан.
Тюзлюк ажашмаз туманда,
Ол ёлмез, кетип къаядан.

Махтанмагъыз бай да, бий да,
Бизнича, инсансыз сиз да.
Қъалмабыз биз бирибиз да,
Неди байлыкъ, мюлк да, юй да?

Тюзлюк а ёлмез, чиримез,
Аны бир кылыч да кесмез,
Залим аты малтап кетмез,
Жюрегинден къама ётмез.

Ол кёп залим бойнун бургъанд,
Ол патчахладан къутулгъанд,
Зинданладан учуп чыкыгъанд,
Темир бугъоу жоялмагъанд.

Муну айтхан акъсакъ Қязим,
Келгинчиннге манга ёлюм,
Қъысылгъынчы эки кёзюм,—
Тюзлюкге къулд мени сёзюм!

1912

ЖАУУР ЭШЕКГЕ

«Эшекни кючю халал,
Сютю харам»,— дейдиле.
Сен жарлыны жегелле,
Сора тутуп туюелле.

Сенсиз да болмайдыла
Журтубузда таулула,
Аманнга «Эшек кибик»,—
Деп кюоядыла ала.

Туякъларынг тиймеген
Таш болмаз бу жоллада,
Сен бармагъан жол болмаз
Бу тарлада, кюоллада.

Жарлы эшек, жауур эшек,
Иенг не аман эди!
Жауур этмейин жексе,
Юйюмю кюуругъан эди!

Эки кюулагъынг салпы,
Мудах болуп тураса,
Кёп артыкълыкъ сынагъан
Сен да бир жарлы жанса.

Назмум жауурунгу сау
Эталмазын билеме,
Алай санга къайгъырып,
Чыдаялмай этеме.

Тил билмейсе, жарлы сен,
Назмуму ангыларча,
Мени къайгъырыу сёзюм
Санга асыу болурча.

1912

МАРАУЧУНУ АНАСЫНЫ ЖЫРЫ

Балам, жугъутур уугъа чыгъаса,
Жюрегим къайгъыдан толад.
Чынгылла тумандан толудула,
Тауда къар бугъей кѣп болад.

Балам, уллу къар жауады тауда,
Анангы жюреги жанад.
Къыш къаяла учхалауукъдула,
Чынгыл башында жол да тард!

Балам, бу къар кюн уугъа кетесе,
Жарлыд мараучу анасы.
Къанлы жауубуз барлыкъ жолунгда
Билей болурму къамасын?

Балам, апсаты эшитсин анангы
Жарсыуун бла тилегин!
Ол санга иги кѣзден къарасын,
Сенсе да жангыз билегим.

Балам, бюгюн таула къаштюдюле,
Къар жауады бир эринмей.
Мен бу дуниядан алай кетейим,
Сени ачыуунгу кѣрмей!

1912

Ёмюрлюк чарыкъла этип,
Биз насыплы кийсек эди;
Биз къанатлы атны табып,
Насыпха жетдирсе эди!

Ёмюрлюк чарыкъла этер
Кибик тери къайдан чыгъар?
Насыпха элтир къанатлы
Атны да бизге ким табар?

1912

Тик тауладан суула эншге кетелле.
Къыш къыямасы, сууугъу — ётелле.
Алай кетмейди халкъымы къайгъысы,
Сау болмайын турад жүрек жарасы.

1912

Бюгюн Сүйюнш улу жарлы Ахматны
Мужура бла уруп, башын жаргъанды.
Мени жүрегиме да ол мужура
Ёмюрге сау болмаз жара салгъанды.

1912

Хар зулмучу таш болуп башыбызгъа
Тиеди, хурмет этмей къачыбызгъа,
Нетейик саусузлагъа, ачыбызгъа?
Къыйын кюн киши келмейд къатыбызгъа.

Патчах да къарамайды дауубузгъа,
Тюзлюк иймей, аскер иед тауубузгъа.
Себеп жокъ сауубузгъа, шауубузгъа,
Аллах, жазыкъсынмайса жашауубузгъа!

1913

НЕТЕЙИМ?

Кюнле ётелле, нетейим?
Терк кетелле, нетейим?
Къартлыкъ келед, нетейим?
Къайры къачып кетейим?

Къачып тау башына чыкъ,
Тенгиз тюбюне кир, букъ —
Жокъ къартлыкъдан къутулуу,
Жокъ аны артха буруу.

Ишле, Қязим, ишле сен,
Керексиз кючсюнме сен,
Назмуларынгы тиз сен,
Алай этсенг, бек тюзсе!

Ишле, Қязим, кёлсюзлюк
Этмей, жибермей терслик.
Темиринги тюйгюн сен,
Назмуларынгы тизгин сен.

1913

Қыйындыла жоллары жерибизни,—
Насып шашханды, табалмайд бизни.
Қырурукъ палах бир нек ажашмайды?
Элибизни тапмай бир нек квалмайды?

1913

Палах тау тарлада жолну тынч табад,
Ажашмагъанлай, бизге келип къалад.
Насып къайда ажашып квалгъан болур?
Не кыйын, узакъ эди бизге жолу!

1913

СУУ БОЙНУНДА
ЖАНГЫЗ ТАЛЧЫКЪГЪА
АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ

Суу бойнунда ариу чакъдынг,
Сен Қязимни кыуандырдынг,
Кишиуларынг — жумушакъла,
Кёзню жапсаралла ала.

Сен былайгъа къайдан келдинг,
Жангызлайын къалай ёсдюнг?
Къыш къабышмай къалай турдунг,
Борандан къалай кыутулдунг?

Жокъ эгечинг, къарындашынг,
Жокъ не жууугъунг, не хоншунг,
Ананг, атанг жокъ къатынгда,
Къалай ёсдюнг суу бойнунда?

Мен сени сындырмам, кесмем,
Кишиуларынгы да эзmem.
Мен аллайладан туююлме,
Сен, менден къркъуп, ийилме'

Аллынгда мен ийилейим,
Санга мен хурмет берейим,
Жарлы жерими ийнагъы,
Тураса сен, чиммакъ чагъып!

Сенляй назикни кесерге,
Башына аман кюн берге
Суюгенле аз туююлдюле,—
Жюреклери куюсюздюле!

Сени ала кърмесинле,
Эчкиле кемирмесинле,
Куюсюз желле бюкмесинле,
Куюсюз къролла кесмесинле!

Биз жашагъан дуня куюсюзд,
Кърп жан жоюлад кезиусюз!
Сакъ бол, тау суу бойнунда тал,
Ёс, чакъ, къруан! Хайда, сау кърал!

1913

Сакъ жауунла гюрюлдешип жетелле,
Орамланы кирин жуууп кетелле.
Не этсинле таудан келген жауунла,—
Халкърны кърыйгърсын жууалмайла ала!

1914

Къыйынлыкъгъа, зорлукъгъа чамлана,
Жашайбыз, жүрегибиз отда жана.
Ишлеп, къол къыйыныбызны ашарбыз,
Иги умутну юзмейин жашарбыз.

1914

1914 ЖЫЛ

Дуния къан урушха киргенд,
Тынчлыкъны атасы ёлгенд,
Патчахха аман кюн келгенд,
Халкъны халкъгъа душман этгенд.

Жашла урушха баралла,
Анала жашсыз къалалла.
Халкъгъа налог кёп салалла,
Жюрекле ачыудан жаналла.

Къалмагъанд дунияда тынчлыкъ,
Къалмагъанд бизде къууанчлыкъ,
Жетгенд бизге жаланнгачлыкъ,
Келир деп къоркъама ачлыкъ!

Дуниягъа келгенд къара кюн,
Кёп бушуу берген — къара кюн,
Сыйыт этдирген — къара кюн,
Жерни кюйдюрген — къара кюн.

Биз барын да кётюрюрбюз,
Ёлгенлеге да тёзербиз.
Урушха налат берирбиз,
Ачылыр бизни кюнюбюз.

1914

Кёзлерим кёреди чарс,
Кёп къыйыным болду тас.

Къыдырдым бу жер жюзюн,
Кёрмедим жолну тюзюн.

Къурман этдим, хаж къылдым,
Аллахдан тилеп турдум...

Насып жокъ манга хакъгъа,
Болмадым себеп халкъгъа.

1914

Кечеги къар ожагъымдан жауады,
Къара к-айгъы эшигими къагъады.
Къайгъы! Бизден сора жер тапмаймыса?
Не къайда да былай айланамыса?

1915

Къыйын кюн айтама сизге:
Жунчумагъыз керексизге.
Тёре болур терсге, тюзге,
Жол берилмесин бетсизге.

Жашаудан умут юзмейик,
Зулму кишеннге тюшмейик,
Тюзлюкге жолну ишлейик,
Адамча жашай билейик.

1916

Патчах дейле, аскер дейле,
Жасакъ, налогла излейле.
Бералмагъанны тюелле,
Бергенни къанын ичелле.

Къайнайла осал адетле,
Саз болдула жарыкъ бетле,
Тенг болгъанбыз хауле итге,
Саналмайбыз бир капекге.

Къалмадыла тау адетле,
Тас болдула тюз ниетле,
Бууадыла аман дертле,
Талайла къутургъан итле.

Муну айтхан акъсакъ Кязим,
Жиляй-жиляй эки кёзюм,
Сизге айтама — ахыр сёзюм,—
Къалмагъанды бизде тёзюм!

1916

Тау бийлери, сизге сёзюм,
Игиликни кёрсюн кёзюм:
Халкъ ёмюрге турмаз тёзюп,
Айтаман болурну билип.

Адамлабыз биз да, сиз да,
Бирди юммет, бирди сёз да,
Зулмулукъну жек этейик,
Жерни, сууну тенг этейик!

Жер тенгликсиз болмаз бирлик,
Аны билсин кёрге кирлик!
Беригиз халкъгъа эркинлик,
Олду сизге жашау берлик.

Къарт Кязимге чамланмагъыз,
Дуня малгъа алданмагъыз,
Зулмулукъну кенг атыгъыз,
Халкъгъа керти жол ачыгъыз!

1916

ЭСКИ ЮЙЮМ

Эски юйюм, къууанч да,
Жарсыу да кёрдюм сенде.
Жылыуунгу къызгъанмай,
Аямай турдунг менден.

Болду сенде, эски юйюм,
Тоюм да, жияуум да.
Санга кирип кёрдюле
Шуёхум да, жауум да.

Жауунла да жаудула,
Аладан кьорууладынг.
Къарла да кёп тюшдюле,
Къар тубюнде кьоймадынг.

Жер башынгдан ёталмай
Турдула сакъ жауунла.
Сени хорлаялмалла
Боранла, къарла, бузла.

Тыпырынга олтуруп,
Этдим сагъышларымы.
Аналары да сенде
Ёсдюрю жашларымы.

От жагъада отунгу
Жылыуун кьызгъанмадынг.
Не болса да, эски юйюм,
Туз-гыржынсыз кьалмадынг.

Назмуланы мурулдай,
От жагъангда олтурдум.
Жолоучугъа, кьонакъгъа
Ёз юйю кирик болдунг.

Назмуланы такъгъанма
Сенде, тюзлюкню суйюп.
Жылыуунгу кьызгъанмай,
Жылытдынг, эски юйюм.

1916

ЭЛ АДАМЫ

Эл адамы чапмаз артдан,
Айып алмаз жамауатдан,
Тиширыугъа тюшер атдан.

Таза кьоркьур хыянатдан,
Аны кирик — аманатдан,
Намыс келир анга халкъдан.

Айтыр сёзюн билип айтыр,
Терс сёлешсе, женгил къайтыр,
Элин боллукъгъа сагъайтыр.

СОЛТАНХАМИТНИ ЖЫРЫ

Кировха нёгер болгъанед
Жарлылагъа жараргъа.
Къара халкъгъа эркинликни,
Эркинликни алыргъа.

Солтанхамит тау къушуед,
Жаудан къоркъа билмеген.
Байла бла бийле элле
Ол жигитни суймеген.

Солтанхамит жыгъылгъанед
Къаны кызартхан атдан.
Тауладан къан къатыш жауун
Жаугъанед ол сагъатда.

Солтанхамит сёлешуечед
Киров бла олтуруп.
Солтанхамит къайытханды
Алтын гулла толтуруп.

Артха туругъа болмаучед
Намысына уялып.
Аты халкъгъа кишнеп келди
Къызыл къаннга боялып.

Душман огъу жыкъгъан эди
Аны тер басхан атдан.
Халкъ башчысы Киров анга
Жилягъанд ол сагъатда.

Киров жапханд ёлюгюне
Бек алгъа жамычыны.
Алтын гуллагъа салдыргъанд
Ёлюгюн ол батырны.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы батыры,
Жумушакъ болсун, я аллаху,
Аны жатхан къабыры.

Сен ёлгенсе Ленин берген
Байрагъыны тюбюнде.
Жиляу этелле тауларынг —
Айырылдыла сенден.

Солтанхамит болуучуед
Таулуланы ахшысы.
Аны къарындаш этгенед
Киров — халкъны башчысы.

Жигит ёлсе, жигитлиги
Къалад халкъны ичинде.
Къазим да бу жырны андан
Этед сени юсюнгден.

1918

Къазакъла терс кетелле,
Ачыу бла хукму этелле,
Ёлтюрюрге терк жетелле,
Асыры чекден ётелле.

Сёзлери болады кюйсюз,
Кёпле къалалла юйсюз,
Отоуда келинле — эрсиз,
Къошда малла — несиз!

Тоханалада туралла,
Аман оюнла къуралла,
Ниетни терсге буралла,
Бийлик къайтырыкъ суналла.

Къаап излеген аякъ урмаз,
Хорласа да, ол кёп турмаз.
Омакъ сёз гылын учурмаз,
Халкъ кесин анга утдурмаз.

Тумап кетер, кюн тиер.
Халкъ азат болургъа сюер.
Зорлукъ хукмуну бузар,
Жашауун жангыдап къурар!

1919

Большевикни жолу тюздю,—
Патчахны бугъоуун юздю!
Терсни, тюзню ишин сюздю,
Халкъны жарыкъ жолгъа тизди.

Биз тюзлюк жолда барайыкъ,
Большевикге саналайыкъ,
Таукелсизликни къояйыкъ,—
Зулму къаланы ояйыкъ!

1919, Шыкъы.

САУУТ АЛЫГЪЫЗ

Сауутну алыгъыз къолгъа,
Барыгъыз сиз ахшы жолгъа!
Душманланы жокъ этигиз,
Ахшы муратха жетигиз!

Жолдан шашмасын кишибиз,
Тюзлюкдю тутхан ишибиз.
Деменгилид къурч кючюбюз,
Жарыкъды келлик кюнюбюз.

1919

БОҚШЕВИК ЖОЛДУ — ЖОЛУГЪУЗ

Меншевикле алдай бизни
Кырты этелле ишибизни,
Къатышдыра терсни, тюзню,
Къарангы этелле кёзню.

Властны алалла къолгъа,
Чырмауну салалла жолгъа.
Сюедице баш болургъа,
Сабанны байгъа оругъа!

Таулула, аны билигиз,
Бир сатыргъа тизилигиз!
Азатлыкъгъа кюрешигиз,
Къурчдан къаты бирлешигиз!

Заман озар, уяныгъыз,
Кюрешде кьоркзуп кьалмагъыз!
Большевик жолду — жолугъуз,
Къарыулу болсун кьолугъуз.

Заман жетгенди кьобаргъа,
Душманны барын жояргъа!
Кюрешейик иш онгларгъа,
Большевик жолунда баргъа!

Бийге, байгъа алдатмайыкъ,
Бизни жокъгъа санатмайыкъ.
Къууанч жашау кьуратайыкъ,
Ленин айтханча барайыкъ.

1920

ЖАШЛА, СИЗГЕ АТА СЕЗЮМ

Жашла, сизге ата сёзюм,
Ачылдыла эки кёзюм.
Болмасын терсликге тёзюм,
Сизни кьоркзутмасын ёлюм.

Аха, жашла, жыйылыгъыз!
Кюрешде эрле болугъуз,
Къызыл Аскерге киригиз,
Къурч сатыргъа тизилигиз!

Бедиш — жаудан кьоркзуп букъгъан!
Махтау — жауну хорлап жыкъгъан!
Къызыл Аскер — ёкюлюбюз,
Анда батыр кюрешигиз!

1920

ЁЛЮМ БИЗНИ АПЧЫТАЛМАЗ

Кёп кыйынлыкъгъа тёздюгюз,
Душманны хорлап келдигиз.
Халкъгъа эркинлик бердигиз,
Аперим, жигитлесиз сиз.

Насыплы кюн келди бизге,
Узакъ ёмюр болсун сизге!
Кертчисиз эрлик сёзге,
Не айтайым андан ёзге?!

Кёзлерибиз ачылдыла,
Боз булутла чачылдыла.
Жолну тапды насып бизге,
Салып келди жерибизге.

Жашым кёрюнмейд былайда,
Билмейме кьалгъанын кьайда.
Билеме, ол бош ёлмегенд,
Бушуу манга бош келмегенд.

Ёлген эсе, ёлгенд эрча,
Халкьгъа кьурман болгъанд дерча.
Аллай кёп уланын ата
Тас этди, жетгенде хата.

Ёлюм бизни апчыталмаз,
Кишиликни бизден алмаз.
Ёлген жигитлени ишин
Унуттурмаз бизге бир кюн!

1920

ЖАШЫМА

Назму этеме, кёлюм тола,
Айтырыма арсар бола,
Тилим артына тартыла,
Жашлай кетген жигит бала!

Туман басып, кюн да батды,
Тангым аман бла атды.
Эркинлик ючюн жан бердинг,
Сюйген балам, ёлюп кетдинг.

Къууанып аскерге чыкьдынг,
Партизанлагъа кьошулдунг,
Кёп душманнга сюнгю сукьдунг,
Кёп кадетни атдан жыкьдынг.

Кёрмей кьалдым, сен думп болдунг,
Азатлыкъ ючюн жоюлдунг.
Сен халкъ ючюн кьурман болдунг.
Ачы урушда союлдунг.

Халкъ ючюн бердинг жанынгы,
Тууратдынг сен тёрт санынгы,
Тёкдюрдюнг кызыл кьанынгы,
Жилиятдынг жарлы анангы.

Керек туююлдю кёлсюзлюк,
Ушамайд бизге эрсизлик.
Ол борчун тюз толтургъанды,
Халкъгъа кертичи болгъанды.

Биз да аныча ёлейик,
Эрлени таукел этейик,
Биз жолубузну билейик,
Тюзлюкге саулукъ тилейик.

Биз бютюн бек кьуралырбыз,
Большевикге саналырбыз,
Душманладан кьан алырбыз,
Ленин жолунда барырбыз.

1919—1920

САБЫРЛЫҚЪ

Сабырлыкъны сизге баям этейим,
Сабыр этген — адам игисид дейим.

Сабыр этген кери болур хатадан,
Кёп сёлешмез, керексизге төкмез кьан.

Сабыр адам сыйлылыкъгъа жетишир,
Анга хурмет, ырысхы да терк келир.

Мени досум — адамланы сабыры,
Хатери кёп, тенгиз болур акъылы!

Сабырлыкъны бети толу нюр болур,
Сабыр кьылгъан тыягъына да сорур.

Душманны да сабыр кылыч ууатыр,
Ургъанны да, женгил жыгъып, уялтыр.

Сабыр кыылгъан жетер бар муратына,
Андан кючлю жокъду мени сартына!

1920

ЖАХИЛ

Жахил айтыр сёзюн тапмаз,
Туура сёзге жакъ да басмаз,
Айыплыкъдан кьоркьуп кьачмаз.

Жумуш айтсанг, жиляр, тыкьсыр,
Тилкьауланыр, турур, мычыр,
Билимлини кёрсе, жунчур.

Иги сёзню сыйын билмез,
Бир тутханын ёлсе иймез,
Киши айтханны да суймез.

Артдан аны сёзюн кьатлар,
Анга ушаш айтыр, атлар,
Жиляр жерде кюлюп кьатар.

Бузуп чыгъар элни тоюн,
Бушуулада этер оюн,
Бек кьатыды анда боюн.

Ашха жетсе, аман ашар,
Шытыларын кенгнге чачар.
Аны кёрген туруп кьачар.

(?)

Къайгъыбыз жокъ, хар зат да бар,
Тюзелди зулмучу къадар.
Ишлеген азыгъын табар,
Инши-аллах, отубуз жанар!

1921

Совет власть — алтын терек.
Аны кьаты тутуу керек.
Олд бизге ёмюр тыянчакъ,
Аны унутма, душман-алтакъ!

1924

ЛЕНИН

Айтама, тынгылагъыз сиз,
Бирлик иште товарищле,
Ленин кьалай жюрютгенин
Эркинлик ючюннге ишле.

Сабийликден окъуй кетди,
Аны бийигине жетди,
Дуниядан патчахлыкъны
Тайдырыргъа мурат этди.

Башлады андан аямай,
Къара халкъгъа хапар берип,
Аны ючюн кёп кыйналды,
Тутмакъ да, сибир да кёрюп.

Андан да кьутулуп келди,
Барып кёрдю кьыралланы,
Излеп, табып, жыйын этди,
Жигит, батыр уланланы.

Жашырынлыкъда кёп ишлеп
Турду кьаадар заманланы,
Бийликледен чыгъарыргъа
Байла бла Романланы.

Ишчи, элли бир болдула,
Къолгъа сауутну алдыла,
Ленинни ызындан барып,
Патчахлыкъны аудурдула.

Ленин эди ишни кьургъан,
Залимликге ёртен салгъан,
Эскиликни отха атхан,
Жангылыкъны чархын бургъан.

Патчахлыкъны кир къаласын
Кѣп кюрешди да, чачды ол,
Жарлы халкъгъа эркинликни
Эшигин кенгиге ачды ол.

Ленинди — тюзлюкню жолу,
Жокъду адам андан уллу,
Аны жолу бла барыр
Ёмюрледе адам улу.

Елдю Ленин — бачамабыз,
Бачаманы унутмабыз.
Жарлы, жалчы, тынгылагъыз,
Къазим айтханны ангылагъыз:

Душманлагъа алдатмагъыз,
Бай, бий ызындан бармагъыз,
Бош керексиз къыйналмагъыз —
Ауар ташха тыянмагъыз.

Оюлмазлыкъ къая — Ленинд,
Адам игиси — ленинчид,
Ленин — батмазлыкъ кюнюбюзд,
Партиясы — чигинжибизд.

1924

ОКЪУЮКЪ

Къарангыны кюню къара,
Ишинде болур ауара,
Билмез исполкомгъа бара,
Бу затха сен иги къара.

Билимден ахшы зат жокъду,
Билгенни жюреги токъду.
Билим душманлагъа окъду,
Андан къачхан — жокъдан жокъду!

Билим таулары тешеди,
Жарыкъ жашауну эшеди,
Билимни сейир кючюнден
Къышхыда алма бишеди.

Билим ат болуп чабады,
Къуш болуп, кёкде учады.
Чабакъча, тенгиз тюбюнде
Батхан кемени табады.

Билим бизге жолну керир,
Билим бизге насып берир,
Ленинни окъууу бла
Сокъур кёз дунияны кёрюр!

Осуятым хар къардашха:
Заманны жиберме бошха!
Билим — дунияны жарыгъы,
Керекди ол къартха, жашха.

1926

Къыйынлыкъда къаты тургъан,
Залимлени бойнун бургъан,
Законланы ариу къургъан,
Жашасын Совет власть!

1928

БАРЫСЫН ДА ҚЕРДЮ КЯЗИМ

Бийле ариу кие элле,
Тынч жашаргъа сую элле,
Къулланы ишге ие элле,
Бармасала тую элле.

Тынчлыкъ бермей, жашатмайын,
Ашны игисин ашатмайын,
Къулну сёзюн ушатмайын,
Къыйынлыкъдан бошатмайын;

Отун ташып, сууун алып,
Кюзгюде биченин чалып,
Къышхыда малына багъып,
Сабан сюрюп, суу сугъарып;

Бар деген жерине барып,—
Болмаз эди къулдан харип!
Бир да болмай эди жарып,
Бийни жашын эмчек алып,

Ёшюнлерин анга салып,
Қеси жашы ёксюз къалып,
Эки кёзю кёкге аралып,
Сютсюзлей, ашсызлай къалып,—

Алай эд хар иш хар къайда.
Қъарындаш элле бий да, бай да,
Алада эд жыр да, той да,
Аланы эд тууар, къой да.

Бизге Совет власть жетди,
Зулму дуния бизден кетди,
Залимлени бойнун буудукъ,
Ол кирлени кери къуудукъ.

Энди аладан биз къутулдукъ,
Жашаугъа биз эркин болдукъ.
Энди биз болмабыз арыкъ,
Ачлыкъны артда къалдырдыкъ.

Табарыкъбыз кийим, азыкъ,
Бизге тиймез налат къазыкъ;
Жокъ бизни басынчакъларыкъ,
Жокъду бизге палах саллыкъ.

Муну айтхан — акъсакъ Қязим,
Халкъны сёзю — мени сёзюм,—
Барысын да кёрдю Қязим,
Кёп зат сынагъанма ёзюм.

1928

Осуятым курсант жашха,
Хар окъугъан къарындашха:
Иш этсе окъуудан башха,
Башы келип тиер ташха.

Биз къарангы эдик тауда,
Малла кибик, ташда, бауда.
Билмегеннге этмем даула,
Билгеннге уа — билим саугъа!

Окбугъан кыыз киер чилле,
Окбумагъан болур чюйре,
Чиргилери кирден чирир,
Тенглеринден кери жюрюр.

Окбугъан жаш алгъа барыр,
Окбумагъан кбурлай кбалыр.
Анга уллу селеширле,
Кем этерге кюреширле.

Тынгылагъыз акъсакъ кбартха,
Кбалмагъыз сиз аман атха,
Жыйылыгъыз бир муратха,
Сакъ болугъуз жамаутха.

1928

ПИОНЕРЛЕГЕ

Энтда айтама, жаш негерле,
Тынгылагъыз, пионерле!
Болугъуз сиз жигит эрле.
Эркиндиле окбур жерле.

Хайда, хайда, эришигиз,
Бир бирни ариу кбрюшюгюз,
Ахшы болсун хар ишигиз,
Муратлагъа жетишигиз!

Кбадалыгъыз, кюрешигиз,
Тап ойнагъыз, эришигиз.
Билим болсун юлюшюгюнз,
Эркин болсун билишигиз.

Жашауугъуз ариу болур,
Ол насыпдан эркин толур.
Окбугъанны кблю базыкъ,
Окбумагъан болур жазыкъ.

1929

Окьюу иште артха кълалма,
 Жюрекге терс ниет алма.
 Шашдырыр жолну сен барма,
 Жахил кълалып, осал болма.

1930

Большевик излеген тенглик,
 Бизге берди уллу кенглик,
 Адамда кълыймады кемлик,
 Берди халкългъа уллу эркинлик.

Тергеледи кълартлыкъл, жашлыкъл,
 Уллу болду къларындашлыкъл.
 Бизге келмез жаланнгачлыкъл,
 Энди бизге жетмез ачлыкъл.

Табылады берлик, аллыкъл,
 Жокълду энди боюенса саллыкъл,
 Бир зат жокълду тапмай кълаллыкъл,
 Ишлесин хар бир болаллыкъл.

Кълюлюбюз болгъланды ариу,
 Бизде барды уллу къларыу.
 Кълзлюбюзге келгенд жарыу,
 Жолубуз — тюзлюкге барыу.

1930

Жашла чалгълы чалалла,
 Кълызла дырын жыялла,
 Кълартла гырмык байлайла,
 Гебен орун сайлайла.

Ханда, кълартла, ишлейик,
 Биз колхозну кълчлейик,
 Хомухха ишле дейик,
 Махтаугъла жетишейик.

Устабыз мал ишине,
Эбине бек тюшюне.
Ишге кючню тюз жеге,
Оздурмайыкъ кишиге!

Хар ким бёлсюн жукъусун,
Къууанчлыкъны ишинде,
Хар инсан кёрюп чыкъсын
Колхоз ишни тюшюнде.

Оракъ оралла кызла,
Биз черенле этебиз.
Къууанчлы жашау ызда
Къолайлыкъгъа жетебиз.

1930

ИШЛЕГЕН

Осал адам эринеди,
Ишлеген насып кёреди.
Эринчеклик деген неди?
Эринчек саудан ёледи.

Ишлегенни кёлю жарыкъ,
Ишлемеген болур арыкъ.
Дунияда биз махтау аллыкъ —
Ишди бизни къууандырлыкъ.

Ишлемесенг — азыкъсызлай,
Ишлемесенг — гыржынсызлай,
Ишлемесенг — чабырсызлай,
Ишлемесенг — намыссызлай,

Айланырса, парий кибик,
Къууанмазса, дарий кийип.
Къатынынг жашамаз суююп,
Ананг жашар, бишип, куююп.

Ишди — дуняда кёз жарыкъ,
Ишди бизни къууандырлыкъ.
Ишлегенни кёлю жарыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.

1930

КОЛХОЗЧУ ЖАШЛАГЪА

...Ишден арып талмагъыз,
Билимде артха къалмагъыз,
Ичебиз деп жанмагъыз,
Ётюрюк тарыгъыу жазмагъыз.

Властан ёпкелемегиз,
Къаргъыш этип тилемегиз,
Аман ишге тюзелмегиз,
Махтау алыргъа кюрешигиз.

Бирликди хорлау, билигиз,
Бир биригизни суююгюз,
Мытырлагъа къаш туююгюз,
Назмуларыма киригиз.

1932

НАЗМУЧУ ЖАШЛАГЪА СЕЗЮМ

Эй-хей, жашла, назмучула,
Эскиликге сиз даучула,
Къарангыны кыстаучула,
Сезюгюзде жокъду чола!

Кёп окъуйсуз, эрикмейсиз,
Жазгъанымы эниклейсиз,
Бу замандан не тилейсиз,—
Сют башында кёмюклейсиз!

Билмейсиз сиз арсарлыкъны,
Махтайсыз бек ынгкылапны!
Айхай, жашла, керти затды,—
Ол зулмуну букъулатды!

Жырлайсыз, этесиз байрам,
Туююлсюз Кязимча хайран,
Хар зат иги, хар зат тамам,
Болмайды арбасы аугъан!

Иги эди жарыкъ жазгъан,
Бир жерде да кёрмей азгъан!
Алай андан неди файда,
Кеси келген насып къайда!

Атта-не-асыу, озду кюнюм,
Кёп эшитилди мудах кюйюм,
Бу дуния байрам туююл,—
Айтмадым мен аны суююп!

Кюн тийгенде буз да жауар,
Арба тюз жолда да ауар,
Къууанч этген бирде жилир,—
Жашагъаннга ёлюм да бар!

Кёп жашадым, ууаз бере,
Къарт болдум, палахла кёре,
Къыйынлыкъ кёп энгда жерде,
Жарамаз кёзбау этерге!

1933

ИГИЛИК

Игиликге саркъадыла черекле,
Игиликге ёседиле терекле;
Игиликге сауулалла ийнекле,
Игиликге бишедиле кёгетле;

Игиликге чагъадыла кырдыкла
Игиликге тууадыла туудукъла;
Игиликге тартыпдыла жүрекле,
Игиликге болсун бары тилекле.

1935

КЪАРЫНДАШЛЫКЪ

Мен бир жырны айтама,
Жюрегим бек къууанып,
Хар инсан тынгыласын,
Аны хайырын танып.

Николайны чагъында
Инжийелле миллетле
Арада жүрюйелле
Аман къажау адетле.

Эрши кёрюп бир бирни,
Тохтамайын урушуп,
Жашайелле ит бла
Бёрю кибик, кьюушуп.

Чабаелле ташадан,
Чола кезиу марашып.
Болалмаелле ала
Бир бири бла жарашып.

Жашайелле дуняда
Хыйлачыла мал урлап,
Малтап да кете эди
Онгсузну онглу хорлап.

Жашайелле барысы,
Къажаулукъдан тыйылмай,
Бир бирине къарамай,
Бир акъылгъа жыйылмай.

Къара халкъны арасында
Былай хыйла къургъанла,—
Бийле, байла, моллала,
Алагъа баш болгъанла.

Ала суймей эдиле
Халкъны кьюуум этерин,
Билип къоркъа эдиле
Жашаулары кетерин.

Маркс эди бек алгъа
Къарындаш от тиргизген.
Андан сора Ленинди
Аны жолунда келген.

Тюзлюк кюсегенлени
Суусапларын къандыргъан.
Къарангы миллетлеге
Жарыкъ чыракъ жандыргъан.

Миллетлени ичинде
Къайгъылананы тындыргъан;
Аланы юскюргенлени
Къопмаз кибик сындыргъан!

Жарлыланы бай этип,
Насыпларын онгдургъан.
Бу кыйынлы дуняда
Монглукъ жашау болдургъан!

Маркс-бачама деген,
Аны жолунда келген,
Ленин эди халкъ суйген,—
Тенгликни жайып ёлген!

Битеу халкъла биригип,
Уллу юйюр болгъанбыз.
Партияны къолунда
Насыплыкъдан толгъанбыз.

1936

ИШЧИ, ЭЛЛИ УЛАНЛАРЫ

Большевикни мен таныдым,
Айтып жаздым аны халын,
Энди билдим партиясын,—
Халкъ жанлыды,— кёп жашасын!

Ишчи, элли уланлары,
Оноуланы бирден салып,
Халкъны аманатын алып,
Ишлейдиле, бек къадалып.

Бирикдирип кёп халкъланы,
Тайдырып къан къайгъыланы,
Таукел этип жашны, къартны,
Жарытады жамауатны!

Хайда, ойнайыкъ, кюлейик,
Анга кёп саулукъ тилейик,
Алгъан жолун бек суйейик,
Инсаны бола билейик.

Айтхан сёзюн бек алайыкъ,
Муну бла кёп къалайыкъ,
Махтау, ыспас да салайыкъ,
Нюзюрлерин мажарайыкъ.

Душманлагъа бек къатыды,
Эркинликни къууатыды,

Тынч жашауну атасыды,
Аны билмеген асыды.

Халы Ленинни халыды,
Аскерлери бек къалынды,
Душманлагъа от-жалынды,
Халкъ анга да ыразыды.

Улан, къызны бек ахшысы,
Партиягъа терк саналсын,—
Сюйюлюннген сыйлы жыйын,
Кязимни да жырын алсын!

1937

ЭКИ ТИЛЛИ АЛТАҚЪЛА

Алтакъ, кёзбау — бек кёп тюрлю,
Кими — сылхыр, кими — жинли;
Кими болур эки тилли,
Бири — жахил, бири — кирли.

Аллайланы иши — къайгъы,
Билигиз сиз дайым аны!
Алданмагъыз болса жарыкъ,
Этип къояр сизни жазыкъ.

Кёп сёлешип, тажатырла,
Чалпытып, таш чайнатырла.
Олжан, сибирь сынатырла,
Аналаны жилятырла.

Ташалада — бек батырла,
Жумдурукъла ойнатырла!
Кюнде исси къапдырырла,
Элни бирге чапдырырла!

Бирсилери — жасанырла,
Жырларынгы терк алырла.
Ие болуп да къалырла,
Уялмайын, махтанырла.

Нёгер болсанг — уялтырла,
Урмай, тюймей жилятырла.
Ууда итге талатырла,
Элде энишге къаратырла.

Тойда тоюп кекирирле,
Кёзлеу суугъа тюкюрюрле.
Ёз кёшларына юрюрле,
Аталарына кююрле.

Эки тилли алтакъланы,
Таша жерде жаншакъланы,
Сёз этерге бек сакъланы,—
Билимли жаш, иги таны!

1937

Ынгкылапха болсун табу,
Ол кёурады жашау табын!
Эркин этди жерин, малын,
Бек сюебиз аны халын.

Ынгкылапха болсун махтау,
Жокьду анга солуу, тохтау.
Къаяланы тешип, чачып,
Тау элlege жолла ачып.

Ол этмеген неле къалды,
Жарлы халкъым солуу алды!
Къарт жүрегим да жарыды,
Китап, къалам да таныды.

Арсар болуп, кёп кыйналдым,
Не болур деп, кюйдю жаным.
Къан тёгюлмей зорлукъ кетмез,
Энди аны ангыладым.

Монглукъ келди элибизге,
Тынчайыулукъ — белибизге!
Алырсыз деп эсигизге
Осуят этеме сизге:

Коммунистлик ариу ишди,
Шартын билип жүрютгеннге.
Аны туталмагъан ушар
Этни тузсуз чиритгеннге!

1938

ТОЙЧУЛАГЪА

Тойчуларым, сиз ойнагъыз, кюлюгюз,
Кюнден кюннге жарыкъ болсун кюнюгюз.
Усталыкъны къалдырмайын билигиз,
Барыбыз бирден тепсейик, жюрюгюз!

Сиз барасыз кымылдамай, сюзюлюп,
Башха болмай, зурнуклача, тизилип.
Бек ариу тепсейсиз, къууанып, кюлюп,
Мудахлыкъ тайсын, тамыры юзюлюп.

Къарап, усталыгъыгъызны кёреме,
Бек къууанып, сизге махтау береме.
Тепсеу — дуняны къууанчид, сезгенме,
Сизни ючюн бу сёзлени тизгенме.

Ма биз да, сизни кибик, жаш заманда
Айлануучу эдик къошда, маллада,
Жарлы жалчыны туююл эди мал да,
Байны, бийни эдиле тепсеу, той да.

Бюгюн а той, къууанч да бизнидиле,
Бюгюн кийим да, аш да бизнидиле,
Бюгюн жыр да, назму да бизнидиле,
Бюгюн халкъла къардашдыла, тенгдиле.

1938

БИЗ

Биз — шахар, эл да жашлары,
Тюзлюкню тенг къардашлары,
Оруслу, таулу — хар бары,—
Советлени уланлары.

Жокъду бизни бир хатабыз,
Шуёхлукъну бек тутабыз,
Душманланы биз утабыз,
Ленинди бизни атабыз.

Хайырлыд къол къыйыныбыз,
Кючлюд аскер жыйыныбыз,
Ариуду той-оюнубуз,
Бек кючлюдю боюнубуз.

Аллыбызгъа киши ёталмаз,
Урушда киши хорламаз,
Бир душман кюч да баз болмаз,
Къалабызны ол оялмаз.

Биз къардашбыз хар бир тюзге,
Партия башчыды бизге,—
Базынабыз кесибизге,
Киши минмез юсюбюзге.

1938

СОВЕТ ВЛАСТЬ

Сёзюм сизге, тынгылагъыз,
Айтханымы ангылагъыз.
Сюеме мен жаратсагъыз,—
Зарфха уруп, къаратсагъыз.

Алгъын зорлукъда жашадыкъ,
Ашны ачыу бла ашадыкъ,
Байда жалчы болуп турдукъ,
Анга кёп кере баш урдукъ.

Ата журтубузну юсюп
Басып бушуу, алды кючюп.
Турду къадар заманланы
Бийликлери Романланы.

Ол къарангы кечеледе
Эштите эд ёксюз жилау,
Къарангыда кёрюнед
Бай къолунда къамчи ойнау.

Кёп ёмюр сакъладыкъ кюнню,
Ма жарытып кюн да тийди.
Аны бизге Ленин ийди,—
Кязим къууанч кийим кийди.

Большевикле власть салдыла,
Жашауну эркин кердиле.
Кючлю къарыуну бердиле,
Халкъла насыпны кёрдюле!

Совет власть деген бизбиз,—
Оруслу, грузин, малкъарлы,
Шахтер, сюрюучю эм поэт —
Жангы жашау, жангы адет.

Алгъа айтыр сёзюм олду:
Совет власть ариу жолду,
Хар ишибиз жангы болду,
Дуниябыз тенгликден толду.

Бу властны ариу кёрейик,
Ахшы болгъанын билейик,
Узакъ саулугъун тилейик,
Аны ючюн биз жап берейик.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насыплыкъ туугъанды бизге!
Совет байракъны тюбюнде
Барырбыз биз коммунизмге!

1926—1938

Муну айтхан акъсакъ Кязим.
Ачылдыла эки кёзюм,
Къарт болгъанма энди ёзюм,
Сизге къалсын ахшы сёзюм!

1939

ЁЛЮМ КЕЛИР

Ёлюм келир, итим чабып тыялмаз,
Ёлюм келир, жашым тутуп жыгъалмаз.
Ёлюм келир, мени дунияда къоймаз,
Алай ол назму къаламын оялмаз!

Ёлюм келед, адамны алып кетед,
Адам биргесине тёрт санын элтед,
Ишлеген юйюнг, жазгъан назмунг къалад —
Дуния иеси ёлюм туююлд, адамд.

1940

Палахда белни кьаты кьыс,
Бирге сюелсин кьатын, кьыз.
Тынч кьайтмаз иги жашау ыз,
Аны билигиз барыгьыз.

1941

БИЗ ХОРЛАРБЫЗ

Башланды огьурсуз уруш,
Кьайгьылыды кьырал-кьуруш,
Акьылла болалла буруш,
Кьалай болур энди туруш?

Немец бизге кьажау болду,
Чегибизге сауут бурду,
Бизге берген сёзюн бузду,
Асыры мардадан озду.

Кьошшу кьыраллагьа барып,
Урушмазгьа деп кьол салып,
Онгсуз кьыралланы алып,
Бизге айланды, ёшюн салып.

Гитлер чапды жерибизге,
Кьайгьы келди элибизге.
Партияны хорларла деп,
Ол келмесин кёлюгюзге.

Биз жашайбыз бек кьыйналып,
Битеу кючюбюзню салып,
Кьыралланы арасында
Энци кьыйынлыкьла алып.

Кьатынланы эрсиз этди,
Сабийлени ёксюз этди,
Халкьгьа кьыйынлыкьла жетди,
Кьаллай заманыбыз кетди!

Душман огьурсуз болса да,
Халкьны кьырып бошаялмаз,
Ол оноуну кенг салса да,
Муратына жетишалмаз.

Бузулур деп сиз кьоркьмагъыз
Совет халкъны кьурч кьаласы,
Атасын фашист ёлтюрсе,
Унутмаз аны баласы.

Гитлер чапды жолун билмей,
Анга келир кюнню сезмей.
Аны ахырын тюз билебиз,
Иши кьалыр затха тиймей.

Тохташыр бу кьаты уруш,
Оноу салыр совет кьуруш,
Болмаз анда акъыл буруш,
Болурбуз биз сора тыныш.

Совет властны алалмазла,
Байрагъын малтаялмазла.
Бир жумдурукъ болурбуз биз,
Бизден кючлю болалмазла.

Арта кьуууп биз барырбыз,
Къызыл байракъ биз салырбыз.
Ала зырафлыкъ салсала,
Къаныбызны биз алырбыз.

Кьоркьуп арта душман кетсин,
Жерни бизге эркин этсин,
Чекде тургъан Къызыл Аскер
Толу муратына жетсин.

Аскерле, алгъа барыгъыз,
Душманнга заран салыгъыз.
Къаныгъызны толу алыгъыз,
Темирден болсун жаныгъыз!

Алгъышлайбыз партияны,
Биз аскерни алгъышлайыкъ,
Совет халкъны фашистлеге
Малтагмаз деп ийнанайыкъ!

1941

ОСУЯТ

Мени дууама келликле,
Жаназыма суюелликле,
Тёрт санымы жууарыкъла,
Басхычымдан тутарыкъла;

Къабырымы къазарыкъла,
Манга куююп азарыкъла,
Салымы элтип барлыкъла,
Сау-саламат къаллыкъла,—

Барыгъызгъа барды сёзюм,
Осуят этеди Къазим:
Къыйын кюн жашай билирге,
Билек болугъуз бир бирге!

Бирликде — тирлик, билигиз,
Бир биригизни суююгюз!
Ариулукъ болсун тилигиз,
Хата кёрмесин юююгюз.

1944

ПОЭМАЛА

ЖАРАЛЫ ЖУГЪУТУР

1

Барыбыз да билебиз
Жашау кыйынын, тарын.
Жаралы жугъутурну
Айтайым мен хапарын.

Ол хапар эсге тюшсе,
Мен кзуру да кюеме.
Аны сиз барыгъыз да
Эштсегиз бек сюеме.

Зарфха уруп чыгъаргъа
Зарфыбыз жокъду бизни,
Къарангылыкъ ачдырмай
Турад кезлерибизни.

Китап окъуй билген аз,
Жахилд жарлы халкыбыз,
Жашайбыз, тогъбуздан
Кеп болгъанлай ачыбыз.

Бюгюн тауда кяр жауад,
Арбазланы толтуруп.
Хапарымы башлайма,
От жагъада олтуруп.

Сыйырадыла жерни,
Сыйыралла гыржынны.
Қьолдан келмейд сыйыргъа
Хапарны бла жырны.

Залимледе аллай кюч
Жокъду. Шукур аллахха!
Биз жүрек сёзюбюзню
Бермебиз малгъунлагъа!

Жаралы жугъутурну
Окъ жарасы жаннганча
Жанады жүрек жарам,
Қъама кирип къалгъанча

Айтайым хапарымы,—
Сизге, манга да асыуд,
Адамлагъа айтмасанг,
Қюйдюрюп къояд жарсыу.

Ой, жаралы жугъутур!
Мен да санга ушайма,—
Жюрегими къан жууа,
Хапарымы башлайма.

2

Ариу айбаш жугъутур
Отлай эд ыраплада,
Кече, энип, иче эд
Тауда къара сууладан.

Ыранда кийик сюрюу,
Солуй, жатып тургъанда,
Қъарауулу жугъутур
Бола эд къаялада.

Ол кёп къутхаргъан эди
Сюрюуюн уучуладан.
Кеси да кёп къутула
Келген эди ажалдан.

Бир жол, танг жарыгъанлай,
Қийик сюрюу, суу ичип,
Ыранлы гелеу бетни
Бара эд, ёрге кетип.

Алайлай, бирси бетден
Ачы ушкок атылды.
Сюрюу къачды. Жугъутур
Жаралы болуп къалды.

Ол, ёрге баралмайын,
Мыллыгын эншге атды,
Терен сызгъа ичине
Кетип, термиле, жатды.

Уучу жугъутур къайры
Думп болгъанын билмеди,
Ол, не кёп излесе да,
Къайдагъысын кёрмеди.

Кёп айланып, зат тапмай,
Къара ачыуу келди,
Башха кийик мараргъа
Бир башха жары кетди.

Жауурунун окъ тешген
Жугъутур ол сызгъада
Сау кюн, сау кече турду,
Къутулуп мараучудан.

Тауда гелеу кырдыкга
Къатханед таза къаны,
Ачий эди, кюе эд
Ауур жарасы аны.

Ол эрча кётюре эд
Жарасыны ачыуун,
Жигитча кюреше эд
Къутхарыргъа жашауун.

Жарасы ачып аны,
Къоймаса да атларгъа,
Юзмей эди умутун,
Ол сюрюуюн табаргъа.

Жюреги тартдыра эд
Къаяланы башына,
Кёзюн алмай, къарай эд
Сюрюу кетген жанына.

Биз элли, жарлы уучу
 Хашим, танг жарыгъанлай,
 Чыкыгъан эди таулагъа,
 Кийик, жугъутур марай.

Ол, таулада айлана,
 Кийиклени ёлтюре,
 Алай бла жашай эд,
 Юйюрюн кечиндире.

Хашим, тик жолну чыгып
 Баргъанлай, бирси бетде
 Ол акъсакъ жугъутурну
 Кёрдю да, сейир этди.

Ол жаралы жугъутур
 Ёрге къачып бара эд,
 Эркинликге къаст этип,
 Жарасын унута эд.

Хашим кёрдю: бир бёрю
 Жугъутурну ызындан
 Къуууп, жете баргъанын,
 Тояйым деп къанындан.

Хашим ушкогун сермеп,
 Къол юсюнден терк атды.
 Бёрю, ёрге секирип,
 Сора сойланып къалды.

Жугъутур, энтда ушкок
 Анга атылгъан сунуп,
 Суху да бир къарады,
 Башын артха терк буруп.

Алай ол жол анга угъай,
 Ушкок жаууна атылды.
 Жугъутур таугъа кетди,
 Бёрю жоюлуп къалды.

Жаралы жаныуарны
 Къуугъан зулмучу бёрю,
 Тюзлюк огъу ызындан
 Жетип, алайда ёлдю.

Аллай къара кюн келип,
Къутулгъан жугъутургъа
Хашим тиймеди, эркин
Кетерге къойду таугъа.

Аны ызындан къарап,
Хашим тюше олтурду,
Ол къаяла артына
Аугъунчу, къарап турду.

Жаралы жугъутурну
Жаралары сау болуп,
Таулада энтда жашар,
Жангы къуанчдан толуп

Тауланы, эркинликни
Чексиз суйген жугъутур!
Ызынгдан окъ жетмесин,
Жауларынг жоялмай тур!

4

Жаралы жугъутурну
Къутхаргъанындан сора,
Хашим, жануар атмай,
Юйюне къайтып барад.

Кийик эти келед деп,
Сабийлери чапдыла,
Алай ала ол кече
Кийик этсиз къалдыла.

Хашим юйдегисине
Жугъутурну хапарын
Айтды, болгъан халында
Тизип, айтды ол барын.

Къатыны: «Тюз этгенсе,
Жаным къор болсун санга! —
Деди,— жаным ауруду
Ол жарлы жануаргъа.

Биз да ачдан ёлмебиз,
Худур этип ичсек да,
Нетериксе? Чыдарбыз,
Не кыйынлыкъ кёрсек да!»

Ашхамны къарангысы
Элге тынч кирип келди.
Жамболат бий Хашимге
Жумушчусун жиберди.

Бийни сер жумушчусу
Ашхамда салып келди.
— Бийим сени чакъырад,
Хайда, жюр, Хашим! — деди.

Хашим, эски чепкенин
Женгил къаплап юсюне,
Жумушчуну ызындан
Барды бийни юйюне.

Хашим эшикден кирип,
— Юйге игилик! — деди.
Жамболатны бетини
Кюйсюз болгъанын кёрдю.

— Бюгюн уугъа бардынгмы? —
Деп сорду бий уучугъа.
Хашим ууда хапарын
Терк окъуна айтды анга.

— Ан, сен аман! — деди бий,—
Эр туююлсе, къатынса!
Жюрегинг къоргъашинча
Эрий тургъан аманса!

Мен бийинг болгъанымы
Унутханмы этгенсе?
Бу арт кезиуде манга
Кийик нек келтирмейсе?

— Бийим, кесинг билесе,
Беш-алты сабийим бард.
Кючюм жетмейд, юйдегим
Ачдан кыйналып турад.

— Ит кючюклеринги ач
Болгъаны манга неди!
Хашим, жюреги жана:
— Биз да адамбыз! — деди.

— Аузунгу кыыс! — деди бий,
Секирип ёрге туруп.
Мужурасын сермеп, ол
Жарлы Хашимни урду.

Хашим эшик артына
Жыгъылды, алай кючден
Къобуп, мыллыгын атды
Зорчу бийни юсюне.

Ол бийни буууп окъуп
Къоярыкъ эди. Алай
Шапалары чапдыла,
Ач бёрюле чапханлай.

Жарлы уучуну туююп,
Атхан элле эшикге.
Ала анга этгенни
Адам этмейди итге.

Бий мужурасы тийип,
Сындыргъанед билегин.
Залимликни ёртени
Кюйдюргенед жүрегин.

6

Хашим! Ач бёрю къуугъан
Жаралы жугъутургъа
Тенг болдунг кесинг, алай
Киши болушмад санга!

Санга чапхан бёрюню
Киши атып урмады,
Ол бёрюню къанындан
Къара жер кызармады!

Чолакъ болуп къайтдынг
Жарлы, къурум юйюнге,
Сау болмаз жара тюшдю
Огъурлу жүрегинге.

Тауда ол сен къутхаргъан
Жугъутургъа ушайса,
Аныча жараларынг
Къыйнай, алай жашайса.

Залимлики тыягы
Бизге аман тиеди.
Не этсин жарлы Қазим,—
Жаны отда кюеди!

Хашим! Аман ачыдынг,
Бизге палах азмыды!
Кёзлерим жашдан тола,
Этеме бу назмуну.

Сени жарсыуунг — мени
Жарсыумд, жарлы уучу,
Ишаллах, ийнабыз —
Келир бир дерт алыучу!

Жарлы Хашим, кесинг да
Жаралы жугьутурса.
Кёрген кыйынлыгынгы
Сен кьачан унутурса?

Сени ургъап залими
Аллах урсун! — дейме мен,
Палахланы ырхысын
Анга бурсун! — дейме мен.

Санга этген артыкьлыгы
Аны кесине жетсин.
Қазим бергенча, анга
Аллах да налат берсин!

Бизни малгъун залимле
Кёкге айланып сиелле,
Хайуанны туюгенча,
Адамланы туюелле.

Кюн сайын, аны кёрюп,
Мен амалсыз болама,
Башха жолну тапмайыц,
Назмуланы тагъама.

7

Ой, мени жарлы халкьым!
Кыйынлыкьда тураса,
Сен да, бир башха болмай,
Жаралы жугьутурса.

Зыгъырлы кьолда зыгъыр
Кибик, кеп кыйышлыгъынг.
Не затха чыдамады
Сени кыйышлы жанынг!

Къурум ожакъларынгдан,
Кечеги кьар жаугъанча,
Жауад кьайгъы юсюнге,
Сени аллах кьаргъагъанча!

Жаз жабалакъ таулагъа
Жаугъан кибик, юсюнге
Къара палах жауады,
Кирип келед юйюнге.

Къайгъыларынга жарсый,
Жарлы Кязим талгъанды.
Ол башын тау черекге
Атар кибик болгъанды!

Жарлы халкъым! Бёрюле
Къуууп баргъан, жаралы
Жугъутурса. Нетейим,
Ким болур бизни жанлы?

Ким кёрю сени ызынгдан
Жумулгъан бёрюлени?
Къайгъыларын ким кёрю
Жарлы таулу эллени?

Сени сурген бёрюге
Кимни огъу атылыр?
Фитнаны, залимликни
Тили кьачан тартылыр?!

Бар кыйышлыкъларынгы
Жарлы Кязим кёреди.
Жюреги кьандан тола,
Ачы назму этеди.

8

Жаралы жугъутурну
Айтдым сизге хапарын.
Алай ол сау эталмаз
Жюрекле жараларын.

Аны эштген бирсине
Айта, халкъгъа жайылса,
Жарлы от жагъалада
Айтылып, алай турса.

Ким биледи, асыу болур
Къайгъылы жүрекlege,
Ким билед, ачыу болур
Зулмучу залимlege.

Аланы къолларындан
Келмейд манга тиерге,
Жарлы уучу Хашимни
Тюйген кибик, тюерге.

Шишлик къойлай сояргъа
Къолларындан келсе эд,
Уруп, туююп, жояргъа
Атым амал берсе эд,

Бир кюн жашатмаз элле
Ала мени дуняда.
Ичер сууум тюгенип
Къалыр эди таулада.

«Келечиге ёлюм жокъ»
Деген сёз барды халкъда.
Халкъымы келечиси
Болдум къыйын сагъатда.

Мен Меккагъа баргъанма,
Тиерге базынмайла.
Алай бичакъ билеуню,
Жаныгъанны къоймайла.

Ит юргенин жел элтед,
Юрме къой жауларымы.
Къыйын кюн ёкюлюнлей
Къалырма мен халкъымы

Жарлы халкъым, кюрешдим,
Асыу болур деп сёзюм.
Санга игилик тилей,
Жашайд дуняда Кязим.

1907

БУЗЖИГИТ

1

Сюймеклик, жаннет чыпчыкъ
Келген кибики, келеди,
Инсанланы барына
Ол кеп кьууанч береди.

Алай бу тар дуняда
Аны да кьанатларын
Кюйдюрюп кьоядыла
Артыкьлыкьыны отлары.

Аны хакьында кепле
Ачы назму этдиле,
«Сюймеклик — кезиусюзлей
Кьургьан терек!»— дедиле.

Сюймеклик тели этип,
Межнун кетгенди тюзге.
Аны хапары, кьуугьун
Сезюча, ачыл бизге.

Ол хапар тамам ушайд
Кечеги ожакьлада
Улуй айланган желге,
Келип кьыш узакьладан.

Лейла бла Межнун!
Сизни хапарыгьызгьа
Кязим да жилигьанды,
Кюйгенд кьадарыгьызгьа.

Низами, Навои да,
Кюйюп-бишип, жаздыла,
Алтын сезлери бизге,
Жанган отча, кьалдыла.

Физули! Ачы назмунг
Жюрегими, сунгюча,

Тешип ётдю,— жилидым,
Атам бюгюн ёлгенча.

Кёп такъырлыкъ сынагъан
Сюйгенлеге сёзюгюз
Асыу болду, кёп азап
Кёргенликден ёзюгюз.

Алай Межнун энтда
Айланад къара тюзде,—
Азаплыкъ да, зорлукъ да
Аз туююдюле жерде.

Сюймекликни чыпчыгъы
Энтда къанатсыз къалад,
Сюймекликни тереги
Кезнусюзлей къуу болад.

Энтда Фархад къаяны
Тешип Бошамагъанды,
Энтда да Ширин анга
Сарнауун къоймагъанды.

Зорлукъ жетген жигитле
Ёлелле, жоюлалла,
Жюреклери — ёмюрде
Жанып тургъан отлалла.

Алайсыз жашау, кече
Кибик, къарангы болуп
Къалыр эди, сау дуния
Бёрю улуудан толуп.

Андан башлайма сизге
Бузжигитни хапарын,
Сау эталлыкъча Шаркъны
Ол эски жараларын.

Залимлик жойгъанланы
Кёлю барла сыйлайла,
Кезиусюз ёлгенлеге
Сау къалгъанла жилийла.

Бузжигит да бириди
Кезиусюз ёлгенледен,
Субай санларын зорлукъ
Къабыргъа кёмгенледен.

Ахлуларым, барыбыз
Бузжигитни сыйлайыкъ,
Анга, къарындашыбыз
Ёлген кибик, жилийыкъ.

2

Бир шахарда жашагъанд
Дейле бир юй устасы.
Сора ол къарт болгъанды,
Чачын-башын чал басып.

Кёплеге юй ишлегенд,
Къууана ол ишине,
Ол юйлени барысын
Ишлегенча кесине.

Бузжигит деген жангыз
Жашы болгъанды аны.
Аны бла бирге эд
Ол къарт устаны жаны.

Атасы жашын, кеси
Кибик, юй уста этгенд,
«Мен ёлсем, усталыгъым
Санга къаллыкъды»,— дегенд.

«Усталыкъ, дегенди ол,—
Барыбыздан да уллуд.
Ансыз къалса, кюнсюзлей
Къалыр эд адам улу.

Усталыкъ суюмекликге
Бла кюннге тенг болад,
Устала ёлгенликге,
Усталыкъ саулай къалад.

Биз, устала, дунягъа
Ишлер ючюн тууабыз.
Сууукъ, тилсиз ташланы
Биз жырлагъа бурабыз.

Ташладан, агъачладан
Биз хастанла этебиз.
Аланы бу дунягъа
Къоюп, алай кетебиз.

Мен жашадым дуняда
Қишиге хата этмей,
Усталыкъ ишден сора
Бир башха зат излемей.

Бу хыйла кѣп дуняда
Жаннга хыйла этмедим,
Қесим жашасам, бары
Тюп болсунла демедим.

Бу артыкълыкъ кѣп жерде
Бир артыкълыкъ этмедим,
Қъан кѣп тѣгюлген жерде
Инсан къанын тѣкмедим.

Қьолларыма къан угъай,
Тытырла жагъылдыла,
Юйлерим шахарымы
Айбатлыгъы болдула.

Мени къатылыгъымдан
Бир сабий жилямады,
Бир жарлы, бир къарыусуз
Атанга чамланмады.

Олду мени пасыбым —
Мен ырахат ёлюрме.
Бар усталыгъымы да,
Балам, санга берирме.

Жерим мени кесине
Ыразы болуп алыр,
Жерими ташы манга
Қъууанып сын таш болур.

Иш, усталыкъ дуняда
Қюнюм болдула мени.
Мен ёлсем, усталыгъым
Қъалыр юсюнде жерни.

Ташны да, агъачны да,
Топуракъны да суйюп,
Жашадым мен жеримде,
Жашау къыйматын биллип.

Сен да алай жашасанг,
Жарсымам кьадарыма,
Ол заманда ырахат
Жатарма кьабырымда.

Сен, жангыз балам, жаным,
Кёз жарыгьымса мени.
Атанг жашагьаныча,
Жаша юсюнде жерни.

Махтау келир кесиме
Деп, ачитма кишини,
Аны ючюн тёкдюрме
Кёз жашын бир сабийни.

Махтау деген чарс кибик
Бир затды бу дуняда,
Бир сабий кьууандырсанг,
Ол бийикди мактаудан.

Махтау, байлыкь да кетер,
Кертилей кьал тюзлюкге,
Дуняда бир зат жетмейд
Халаллыкьгьа, игиликге.

Сен ишни, усталыкьны
Жарыкь кюннге тенг этип,
Жаша дуняда, алагьа
Тенг болгьан зат жокьду деп

Сора ала да санга
Бу дуняны кьууанчын
Сына тырла, насыпны
Эшигин кеннге ачып.

Кьууанч, бушуу да келир,
Кезиу болалла ала.
Не затла сынасанг да,
Адамлайын кьал, балам!»!

3

Бузжигит жумуш бла
Узакь сахаргьа барды,
Ол анда, кёп айланып,
Аллыкь затларын алды.

Сора кёрдю бир кызыны,
Ол — кёзлери кыяматды!
Кызы не ариу болса да,
Ол да жашны жаратды.

Орамда кёрген эди
Бузжигит ариу кызыны,
Зындандан чыгып, кёрген
Кибик кёккырдык жазны.

Нёгерлери бла кызы,
Бир ариу юйге кирди.
Андан чыкмай кыалды да,
Бузжигитни кюйдюрдю.

Эки кёзю, чолпанла
Жанган кибик, жанганлай,
Ол кызы алай бараед,
Кырдыкда жур барганлай.

Хар атлагыны сайын
Жер андан уялганча,
Терекле, кырдыкла да
Ол кызыгъа баш урганча.

Аны кёргенле бары
Кыалмайын кызырганча,
Аны кёрген кыартла да
Жашла болуп кыалганча.

Ол болмаса, дуняда
Кюп жарытмай кыаллыкча,
Ансыз кыалса дуняны,
Саз туман басарыкча.

Ансыз кыалса, дуняда
Кёгетле бишмезликча,
Жерни кыургыаклык алып,
Сабанла битмезликча.

Ансыз кыалган дуняда
Шауданла кыурурукча,
Терекле кёгермейин
Самум желле урукча.

Ансыз кыалган дуняда
От тиргизилмезликча;

Ансыз кьалса, дуняда
Юйле ишленмезликча,—

Бузжигитге ма алай
Кёрюндю. Хайран болду.
Къайгъыдан, къууанчдан да
Аны жүреги толду.

Бир уллу юйге кирип,
Къыз андан чыкъмай кьалды.
Бузжигитни жүреги
Отда-ёртенде жанды.

Кёп айланды Бузжигит
Алайда, ол тийреде,
Кёзюн алалмагъанлай
Ол тийреде юйледен.

Хайран болуп айланды,
Не этерин билмейин,
Ол тийреде кетерге
Жүреги жибермейин.

Ол кимди? Кимни кызыд? —
Бузжигит билмей эди,
Аны табып селешир
Жолун да кёрмей эди.

Арлакъ кетип, дагъыда
Къайта эди Бузжигит,
Кеси кесине былай
Айта эди Бузжигит:

«Манга болур болгъанды,
Аллах, болуш сен манга!
Болуш ёртеннге тюшюп,
Кюе тургъан инсаннга.

Ансыз кырдык чыкъгъанын
Эслеялмам дуняда,
Ансыз кюн, ай чыкъгъанын
Мен кёралмам дуняда.

Ётмекни татыуун да
Сезалмам жер юсюнде,

Сууум да ачы болур,
Бир тынчлыкъ болмаз менде».

Кече ортагъа дери
Алай эте айланды.
«Ол къызгъа тюбемейин
Къоймам»,— деди, къаргъанды.

Ол кече ортасында
Къонакъбайына барды.
Къоншуда къарт къатыншы,
Ариу айтып, чакъырды.

4

Бузжигит ол къатынга
Айтды битеу хапарын,
Анасына айтхапча,
Айтды бар къайгъыларын.

Къатын билди хапардан
Жашны кимши кѳргенин,
Бузжигитге айтды ол
Къыз хан кызы экенин.

Къарт къатын:

Балам, сен ханны кызын
Кѳрюп келгенсе, жаным.
Кѳп хан, бий улула да
Тилеп туралла аны.

Андан ариу кыыз жокъду
Биз жашагъан жерледе,
Аныча акъыллы жокъ
Шахарлада, элледе.

Бузжигит:

Мени кѳзлерим шагъат
Болдула, анам, анга.
Ант этеме, аллай кыыз
Туумагъанды дуниягъа.

Кюнюм кече боллукъду
Аны кѳрмесем, анам,

Дуняда жашарыкыма
Мен, ёртен отда жапа.

Къарт къатын:

Сен да дунягъа ариу
Жаратылгъан бир жанса,
Қирген юйюпгю кюнча
Сен да жап-жарытаса.

Экигизни бир бирге
Деп жаратханчад аллах,
Алай ол хан кызыды,
Андады, балам, палах.

Бузжигит:

Анам, хан, бий — барын да
Унутханма мен бюгюн,
Бюгюн биринчи жолу
Кёрдюм дуняны кюнюн!

Бюгюннге деричи мен
Тар зындада тургъанча,
Дуняны жарыгъына
Алгъа бюгюн чыккыгъанча.

Алай болуп турама,
Болуш манга, ой анам!
Бюгюнден башлап, сени
Болурма керти баламг.

Къарт къатын:

Не бла болушайым,
Жарсыулу балам, санга?
Жарлы къатынны сёзю
Жеталмаз уллу ханнга.

Бузжигит:

Ханнга сёлеш демейме,
Хан мени да жокъламаз.
Юй устасыны жашын
Ол тенгине санамаз.

Къызны кесине барып,
Мени кѳргешими айт.
Аны кюннге тенг этип,
Мени кюйгеними айт.

Къарт къатын:

Хан къабагъы аллында
Ёлюм сакълап турса да,
Хан, буйрукъ этип, мени
Зынданга салдырса да,

Барайым, халал балам,
Болушалсам — кѳрейим.
Зулихатха: «Кюсеген
Жанынг табылгъанд!» — дейим

5

Ол къарт къатын кѳолундан
Келгенин кѳймай этди,—
Ол жашны бла къызны
Бир бирине тубетди.

Бужигит Зулихатны
Кѳре турду, бара да,
Сюймеклик кюнден кюннге
Ёсе барды арада.

Къыз биле эд атасы
Бужигитге бермезин,
Юй устаны уланын
Анга дурус кѳрмезин.

Амал табып, къачаргъа
Ала оноу этдиле.
«Жан сау болуп, бир бирни
Ташламабыз!» — дедиле.

Харам адам азмыды,—
Сѳз жетдирдиле ханнга,
«Къызынг эл кюлкюлюгю
Этеди!» — делле анга.

Хан къызын чакъырды да,
Аямай кѳп сѳлешди.

Ол не кѣп кюрешсе да,
Сѣзю бармазын билди.

Урушуп да кюрешди,
Ариу айтып да кѣрдю.
Къыз антына ѳлмезин
Атасы толу билди.

Хан:

Къызым, айтханымы эт,
Бош керексиз терилме.
Эл багъасы Зейтуннга,
Къызым, сени берирме.

Тенгиздеги юзмезден
Сени миюлкюнг кѣп болур,
Жюз къарауашынг, балам,
Санга баш уруп туруп.

Мен хан улу Зейтуннга,
Къызым, сени берирме,
Ханны сыйлы юйюнде
Насыбынгы кѣрюрме.

Жюз тюели кериуан
Келир узакъ жерледен,
Жюкленип накъут бла
Налмазладан, дарийден.

Къызы:

Къой-къой, атам къой, атам,
Бош къыйнама жанымы,
Аллах бергенд кесиме,
Къой мени тѣрт санымы.

Дарийлени нетерме,
Накъут бла налмасны.
Бужжигитсиз дуняда
Къаным къуруп къалмазмы?

Кериуанла келсинле
Башхаланы юйюне,
Башха къызла турсунла
Алтынлагъа суйюне.

Хан улуланы барын
Бузжигитча кёралмам,
Бузжигитни тырнагъын
Мен барына бералмам.

Хан:

Қъызым, жарыкъ кюнюмсе,
Қъыйнама мени былай.
Эл кюлкюлюгю этме,
Атангы жаны саулай.

Қъызы:

Жюрегим мен айтханны
Этмейд. Кеч, атам, манга.
Не этейим, санап кьой
Мени аллах ургъаннга.

Хан:

Олмуду ахыр сёзюнг,
Қъызым, балам, атанга?
Не хата этген эдим,
Мен ёмюрюмде санга?

Қъызы:

Манга дуния жарыгъын
Берген сен эдинг, атам,
Сенден кьатылыкъ, хата
Кёрмеген эдим, атам.

Кеч сен жарлы кьызынга,
Жокьду башха айтырым.
Таукел болгъанма, атам,
Жокьду артха кьайтырым!

6

Хан тюнгюлдю кьызындан,
Зат эталмазын билди.
Қъызы кетди, баш ура,
Қьарт хан кьыйын кючсюндю.

Хан амал изледи да,
Тапды къара амалны.
Бузжигитни жояргъа
Келди эсине ханны.

Адамларын жыйып, хан
Бузжигитни тутдурду,
Къызыны жарыкъ кюнюн
Тар зынданына сукъдурду.

Бузжигитни жойдула
Кечени арасында.
Къарт уста айырылды
Ол жангыз баласында.

Бузжигитни жүреги,
Кёкден учхан жулдузча,
Думп болду, кючю кетди,
Эриди, жазгъы бузча.

Аны уста къоллары,
Атасы берген хунер
Кетдиле, жоюлдула,
Алды аланы къара жер.

Ташлада тил жокъ ансы,
Ала къаргъар эдиле,
Ташлада кёз жокъ ансы,
Ала да жиляр элле.

Къаллай юйле ишлер эд,
Бузжигит ол ташладан,
Зулму айырды аны
Жашаудан, усталыкъдан.

Кюн билсе ол зорлукъну,
Ол эрттенде чыкъмаз эд,
Бузча сууукъ шаудан суу
Шууулдамаз, акъмаз эд.

Тереклени кёккюгю
Къап-къара болур эди,
Кёгерип тургъан кырдык
Саргъалып, кьурур эди.

Кезиусюз жерге кирип
Кетдиле ариу кёзле,

Емюрде эштилмезле
Зулихат эштген сёзле.

Хапарымда турсунла
Ол, жулдузлача, кёзле,
Хапарымда кьалсынла,
Жаз кибик, жылы сёзле.

Кязим андан жазады
Сизге мудах хапарын.
Таулу халкъ да билсин деп,
Бузжигитни кьадарын.

Иги, кьайда турса да,
Сау дунияны жашыды,
Ол хар таза жүрекини
Ахлусу, жолдашыды.

Назму сакълайд кезиусюз
Жерге кирген сёзлени,
Ол бермейди ёлюмге
Ишлерин игилени.

7

«Бузжигитни ёлтюрюп,
Къызымы кьутхардым»,— деп,
«Энди къызым Зейтуннга,
Хан улуна барыр»,— деп.

Хан кьууанып тура эд,
«Той этилсин»,— деген эд,
Той-оюнну кьууаргъа
Кеси буйрукъ берген эд.

Зулихат, шекли болуп,
Той баргъан жерге келди.
Бузжигит тутулгъанын,
Ёлгенин билмей эди.

«Не затхад бу кьууанч?»— деп,
Ол, сейир этип турад.
Той этгенлеге кьарап,
«Не тойду бу?» — деп сорад.

Зулихат:

Учуп келип былайгъа,
Балалы къуш сарнаса,
Ол тас этген баласын,,
Инжип, кюйюп чакъырса,

Айтыгъыз сиз, жамауат,
Баласы анга чыгъармы?
Къуш бала-кёз Бузжигит
Бу той-оюнда бармы?

Тойдагъыладан бири:

Балалы къуш сарнаса,
Баласы анга чыкъмаз.
Къуш бала-кёз Бузжигит
Бу оюнда табылмаз.

Зулихат:

Къозулу къой жиляса,
Къозусу анга чыгъармы?
Къозу кёзлю Бузжигит
Бу той-оюнда бармы?

Тойдагъыладан бири:

Къозулу къой жиляса,
Къозусу анга чыкъмаз.
Къозу кёзлю Бузжигит
Бу оюнда табылмаз.

Зулихат:

Къайдады да Бузжигит?
Буслиманла, айтыгъыз!
Къандан толуп кёзлерим,
Амалсызма, ангылагъыз.

Тойдагъыладан бири:

Бузжигитни тутдула,
Тар зынданнга салдыла.
Ол кечеден оздурмай,
Аны жанын алдыла!..

Зулихат, жиляп, сарнап,
Алайда сыйыт этди.
Кюню къарангы болуп,
Ол атасына жетди.

Хан:

Не болгъанды, къызым, санга!
Неге сыйыт этесе?
Къызым, кёз жашларынгы
Не зат ючюн тегесе?

Зулихат:

Бу къара кюнден башлап,
Сени къызынг болалмам,
Мени кюнюм батханды,
Мен юйюнгде туралмам.

Къолларынгда къатханды
Бузжигитни пюр къаны.
Бир къызгъа да бермесин
Аллах сенлей атаны! —

Хан:

Къызым, бу ачы сёзню
Къалай айтаса манга.
Бузжигит кеси ёлгенд,
Ёлюм тёред инсаннга.

Зулихат:

Къызым деме сен манга,
Атам деялмам санга!
Юйюнг да, арбазынг да
Боялгъандыла къаннга.

Юйюнг къабырдан эрши
Кёрюнед манга энди.
Манга ата, юй да жокъ,
Ахыр кюнюм келгенди.

Хан:

Алай айтма сен, балам,
Санга минг ат берирме,
Минг тюени алтындан
Жюклетип, келтиртирме.

Дарий бла накзутдан
Толтурурма юйюнгю,
Жиляма энди, кызым,
Эсгер алда кюнюнгю.

Кызы:

Мен атланы нетерме,
Атха минер кишим жокъ,
Дарийлени нетерме,—
Дарий киер кишим жокъ.

Мени кюнюм батханды,
Кюн жокъду манга алда,
Мени ары чакъыра,
Кюнюм жатад къабырда.

Хан:

Кеч, энди манга, балам,
Бузжигит ёлдю, кетди.
Аны сау этер амал
Жокъду дунияда энди.

Ёлген ёлюп кетсе да,
Сау — жашаргъа керекди.
Аллахны къадарына
Атанг не этерикди?

Ариу къала ишлетип,
Бузжигитни мен анда
Асыратырма, кызым.
Сыйлы этип халкъ аллында.

9

Хан айтханыча, къала
Ишлетип, Бузжигитни
Намыслы асыратды.
Асырагъанча жигитни.

Ол аны бла бирге
Къызыны къууанчын да
Асырады, насыбын
Къоймай жерни башында.

Зулихат ол къалагъа
Кирип бек кѣп жиляды,
Ол къаланы эшигин
Бир киши ачалмады.

Бузжигитни юсюне
Къапланып, жияй-жияй,
Зулихат ёлюп къалды,
Бузжигитни ташламай.

Саулай бирге жашаргъа
Къоймадыла аланы,
Ёлюп бирге къалдыла
Ичинде ол къаланы.

Ол къаланы эшигин
Бир киши ачалмады,
Ол энтда да ма алай
Ачылмайын турады.

Энди биз да былайда
Эшиклерин хапарны
Этейик, эшигинлей,
Ала жатхан къаланы.

Ой, Бузжигит, Зулихат,
Жюрегими жарасы!
Сизге жияй къалгъанды
Тюзлюкню чал анасы.

Тауну халкъы да билсин
Ачы хапарыгъызыны.
Зулмуну туманында
Бергенсиз жаныгъызыны.

Сюймекликни ёчюлмез
Оту турур жаннганлай,
Сизни жүреклеригиз
Ол отча жарытханлай

Турурла кечелени
Бу къарангы дуняда.
Кязим жарлы тилинде
Жазгъанд хапарын андан.

1910—1917

БАШЛАРЫ

Назмула

«Тау башында тау болмаз...»	5
«Санга кыйыкъ бла баргъа...»	5
«Къоншубуз. Ожакъ тютюнюнг...»	5
«Арбазынга кырай озама...»	6
«Атанг келди да гюрбежиге...»	6
«Къара кыашынг, къара кезюнг...»	7
«Къарап турдум баргъанынга...»	7
«Къоннган кыушха, базынып...»	7
«Тюшюнде ашлаугъа олтуруп...»	8
«Жигитлиги, ётю болгъан эр киши...»	8
Тарыгъуу	9
Бирликни атасы ёлдю	10
«Батырлыкъ жютюд, къамача»	10
«Байгъа сен байлыкъ кеп бердинг»	11
«Сюймеклик, бир заманда, жашха-кыызгъа...»	11
«Къатылыкъ этген — акъылсыз»	11
«Темир тюеме, терим бара...»	12
Аллай бийле керек бизге	13
Ачыкъ сёз	13
«Мен тейри жарыгъын кёрюрге...»	14
«Арбазыма къоннган чорбат чыпчыгъы	14
«Къара чарсда кюн отуна тезгенле...»	14
«Жер къармагъан жарлы, жазыкъ адамла...»	15
Азатлыкъ деген тезер	15
«Эр эл ючюн атланыр...»	16
«Илячин учар бийикге...»	16
«Назмула жазама, темир тюеме...»	16
Иги сёз	16
Атасыны жашына осуяты	18
Парийим	18
Къар кюн арбазыбызда къоннган чыпчыкыкыгъа	19
Махтанчакъ бий улуна	20
«Аллах да залимле жанлы...»	21
«Къыйынды жашау халыбыз...»	21
Кызыны тарыгъуу	21
Адамды бизни атыбыз	21
«Жерим артыкылыкъдан, зулмудан толуп...»	23

«Бу дуняда ким бай болуп...»	23
«Дуня деген алай кыйын тик жолду...»	23
«Бийик таулары башында...»	24
«Озган жаууну...»	24
«Халкы насыбы кыйдагысын билсемд...»	24
«Бу дуняда кыуанч азды, ачыу кеп...»	24
«Кеме бла тенгизден да етдюм...»	25
«Ууга барсын, айлансын кызауатда...»	25
«Кыонгур таш, кыядан тышюп...»	25
Бешик жыр	26
Кызимни Арабстандан юйге жазган кыггытындан	27
«Муссаны кытлап, Тур тауна чыккым...»	27
Кызимни Арабстанда Локман хажиге этген осуяты	28
«Багдадха да, Стамбулга да бардым...»	30
«Арабда, Тюркде да айланып келдим...»	30
«Жарлы халкым, кеп кытапла окюдум...»	30
«Кыарыусузга хайырым тийсин деп...»	31
«Сезюм кыаяга садак ок...»	31
«Жашлык, сен садак ок эдинг...»	31
«Патчах аскер кырип келди...»	31
«Юйюм деген юйю тенгли таш кетюрюр...»	32
Тюзлюк	32
Жауур эшекге	33
Мараучуну анасыны жыры	34
«Емюрлюк чарыкыла этип...»	34
«Тик тауладан суула энишге кетелле...»	35
«Бююн Сююнш улу жарлы Ахматны...»	35
«Хар зулмучу таш болуп башыбызга...»	35
Нетейим	35
«Кыйындыла жоллары жерибизни...»	36
«Палах тау тарлада жолну тынч табад...»	36
Суу бойнунда жангыз талчыкыга айтылган назму	36
«Сакы жауунла гюрюлдешип жетелле...»	37
«Кыйынлыкыга, зорлугыга чамлана...»	38
1914 жыл	38
«Кезлерим кереди чарс...»	38
«Кечеге кыар ожагымыдан жауады...»	39
«Кыйын кюн айтама сизге...»	39
«Патчах дейле, аскер дейле...»	39
«Тау бийлери, сизге сезюм...»	40
Эски юйюм	40
Эл адамы	41
Солтанхамитни жыры	42
«Кызакыла терс кетелле...»	43
Большевик жолду — жолугуз	44
Саут алыгызы	44

Большевик жолду-жолугъуз	44
Жашла, сизге ата сѣзюм	45
Ёлюм бизни апчыталмаз	45
Жашыма	46
Сабырлыкъ	47
Жахил	48
«Къайгъыбыз жокъ, хар зат да бар...»	48
«Совет власть — алтын терек...»	49
Ленин	49
Окъуюкъ	50
«Къыйынлыкъда къаты тургъан...»	51
Барысын да кѣрдю Кязим	51
«Осуятым курсант жашха...»	52
Пионерлеге	53
«Окъуу иште артха къалма...»	54
«Большевик излеген тенглик...»	54
«Жашла чалгъы чалалла...»	54
Ишлеген	55
Колхозчу жашлагъа	56
Назмучу жашлагъа сѣзюм	56
Игилик	57
Къарындашлыкъ	57
Ишчи, элли уланлары	59
Эки тилли алтакъла	60
Ынгкылапха болсун табу	61
Тойчулагъа	62
Биз	62
Совет власть	63
«Муну айтхан акъсакъ Кязим...»	64
Ёлюм келир	64
«Палахда белни къаты къыс...»	65
Биз хорларбыз	65
Осуят	67
Жаралы жугъутур	68
Бузжигит	78

Мечиев К. Б.

М 55 Стихи и поэмы / На балк. яз.— Нальчик : Эльбрус, 1987.—100 с.

15 к. 3000 экз.

Сборник состоит из стихотворений и двух поэм: «Жаралы жугьтур» и «Бужигит» основоположника советской балкарской поэзии Кязима Беккиевича Мечиева.

М $\frac{4702100000-015}{125(03)-87}$ 62-87

С (Балк) 2

Для среднего и старшего школьного возраста

Кязим Беккиевич МЕЧИЕВ

Стихи и поэмы

На балкарском языке

Редактор *С. А. Будаева*

Художник *Х. Н. Пшихачев*

Художественный редактор *Ю. М. Алиев*

Технические редакторы: *Л. Д. Жарашуева, К. Б. Жамбеева*

Корректор *Ф. Я. Тепеева*

ИБ № 1618

Сдано в набор 26.12.86. Подписано к печати 19.02.87. Формат 84×108^{1/32}. Бумага офсетная № 1. Гарнитура литературная. Печать высокая. Усл. п. л. 5,25. Усл. кр.-отг. 5,46. Уч.-изд. л. 4,39. Заказ № 9486. Тираж 3000 экз. Цена 15 коп.

Издательство «Эльбрус»

Нальчик, улица Адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года

Госкомиздата КБАССР

Нальчик, проспект Ленина, 33